

SpareBank 1 SMN

KONJUNKTUR- BAROMETER

for Trøndelag og Nordvestlandet

Foto: Steinar Johnsen

- Menon spår normal vekst i Trøndelag, men nullvekst og fare for negativ vekst i Møre og Romsdal neste år
- Optimismen blant bedriftslederne på sitt laveste siden finanskrisen
- 2014-regnskapene viser avtagende vekst, men stabil lønnsomhet
- Bankens eksperter gjør dypdykk i flere bransjer og med spennende reportasjer
- Spesialtema: Innovasjon og teknologi

Kronikk konsernsjef Finn Haugan	3
Norsk og internasjonal økonomi 2016-2017	4
Forventningsbarometer Sentio	5
Nord-Trøndelag i 2016 og 2017	6-7
Sør-Trøndelag i 2016 og 2017	8-9
Møre og Romsdal i 2016 og 2017	10-11
Analyse av 2014-regnskapene	12-15
Spesialtema: Innovasjon og teknologi m/ Impello	16-19
Bransjeanalyse: Offshore, maritim industri og reportasje	20-21
Bransjeanalyse: Fiskeri og havbruk og reportasje	22-23
Bransjeanalyse: Landbruk og reportasje	24-25
Bransjeanalyse: Bygg og anlegg og eiendom og reportasje	26-27
Bransjeanalyse: Varehandel og reportasje	28-29
Undersøkelse netthandel Norfakta	30
Kronikk konserndirektør Vegard Helland	31

Konjunkturbarometeret for Trøndelag og Nordvestlandet 2015 er utarbeidet av SpareBank 1 SMN. Menon Business Economics, Impello Management, Sentio Research Norge og Norfakta har vært viktige bidragsytere. Disse har bidratt fra SpareBank 1 SMN: Inge Røstum og Arnt Svensson (eiendom og bygg og anlegg), Einar Stephansen (havbruk), Ola Øvrelid (fiskeri, maritim industri), Anja Gotvasli (landbruk), Henning Mostue (offshore), Eli Arnstad og Arnstein Hellem (innovasjon og teknologi), Frode Brusveen (varehandel), Anders Falch Dahl og Snorre Hammerø Moen (2014-regnskap), Vegard Helland og Finn Haugan. Redaksjon: Tomas Oliver Waldal Verstad og Hans Tronstad.

Redaksjonen ble avsluttet 23. oktober 2015.

Trykk: Skipnes

Oljeprisfallet rammer regionen ulikt

Oljeprisfallet preger også vår region, men betydelig mer i Møre og Romsdal enn i Trøndelag. Forskjellen blir enda tydeligere i 2016 ifølge Menon Business Economics. Instituttet som for andre året på rad har utviklet fylkesvise prognoser i vår landsdel, spår nullvekst i Møre og Romsdal neste år. Derimot blir BNP-veksten i begge trøndelagsfylkene omtrent som i år, det vil si cirka to prosent.

Samme utvikling gjenspeiles i Sentios årlige forventningsbarometer hvor 600 bedriftsledere er blitt spurt om hva de tror om kommende år. Forventningene har ikke vært lavere siden finanskrisen i 2008, og på sitt nest laveste nivå siden målingene ble startet for 14 år siden. Men det gjelder Møre og Romsdal, og ikke Trøndelag hvor optimismen er langt større enn så vel nabofylket i sørvest som resten av Norge.

Dette kan du lese mer om i årets utgave av SpareBank 1 SMNs konjunkturbarometer. Vi ønsker gjennom Konjunkturbarometeret å presentere ny kunnskap om landsdelen. Kunnskap er nødvendig for å utvikle næringslivet og lokalsamfunnene i regionen. Vi anser Konjunkturbarometeret som en viktig del av vårt samfunnsansvar som regionens ledende bank.

Apropos vårt samfunnsansvar: Vi kan aldri tillate oss å svipte mellom av- og på-bryteren når vi innretter vår bankvirksomhet. Vi må være på hele tiden. Med tredje hver bedrift og tredje hver husholdning på kundelisten lever SpareBank 1 SMN i et sterkere skjebnefellesskap med regionen enn noen annen bank. Dette fellesskapet er vår aller viktigste ledesnor.

Skulle det butte litt imot fremover, så skal kundene våre vite at vi er der – akkurat som da finanskrisen preget landsdelen i 2008 og 2009. Den gang etablerte vi strategien kalt is i magen. Den gjelder fortsatt. Det betyr at vi har sterk vilje til å finne løsninger for våre bedrifter når utfordringene ellers står i kø. Vi har mange gode eksempler på at det har vært bra både for bedriften, ansatte, banken og regionen.

Vi er ikke så alt for urolig for fremtiden. Banken går godt, og vi klarer å bygge opp egenkapital i tråd med myndighetenes særnorske krav og forventninger. Vi opplever fortsatt god vekst, og nivået på tap og mislighold er historisk lavt. Samtidig forbereder vi oss på litt mer ruskevær i tiden som kommer. Det skal vi takle.

God lesing!

Trondheim, 27. oktober 2015

Finn Haugan
Konsernsjef SpareBank 1 SMN

NORSK ØKONOMI: Oljebremsen gir noen magre år

Norsk økonomi er i ferd med å bremse kraftig opp. Vedvarende lav oljepris og lavere aktivitet på norsk sokkel trekker resten av økonomien med seg, og vi går noen magre år i vente.

36 000 oljeboljobber kan forsvinne, og virkningene sprer seg

Fallet i oljeprisen har for alvor satt sitt preg på norsk økonomi. Over 20.000 oljerelaterte arbeidsplasser er borte så langt, og ytterligere 16.000 er varslet kuttet. Virkningene er også i ferd med å spre seg. I første omgang vil det ramme vare- og tjenesteleverandørene i tilgrensede næringer og regioner, men etter hvert vil også resten av økonomien påvirkes.

Boligmarkedet splittes

De mest oljedominerte regionene opplever allerede fallende boligpriser. Utviklingen i Norge generelt er imidlertid mer positiv, mye drevet av et brennhett marked i Oslo og enkelte andre byer. Når oljebremsen nå smitter vil flere regioner kunne oppleve boligprisfall, og samlet sett forventer vi en avkjøling framover. Lavere boligprisvekst vil slå ut i økt sparing og lavere forbruk.

Økt eksport, men lite investeringsvekst

En svekket krone har gitt økt konkurransekraft til tradisjonell industri og vareeksporten fra fastlandet har styrket seg betraktelig. Fortsatt lave renteutsikter og forsiktig bedring i Europa gir håp om at eksportveksten vil fortsette. Investeringsveksten i næringslivet er dog beskjeden, og med lavere boligprisvekst vil også husholdningenes investeringer trekke veksten ned.

Offentlig sektor begrenser nedturen

Etter hvert som det økonomiske klimaet hardner til vil regjeringen komme sterkere på banen. Skatteletter er varslet, og med stadig voksende ledighet er sannsynligheten for mer ekspansiv finanspolitikk stor. Dette vil bidra noe til å holde veksten oppe og begrense ledigheten.

INTERNASJONAL ØKONOMI: Turbulens i Kina skaper uro

Verdensøkonomien bedrer seg sakte, men usikkerhet rundt kinesisk økonomi legger en demper på optimismen.

Turbulens i Kina kan spre seg

Veksten i Kina avtar og landet preges av urolige finansmarkeder med frykt for både boligboble og aksjeboble. Urolighetene i de kinesiske aksjemarkedene har spredt seg til resten av verdens børser. Lavere etterspørselsvekst i Kina vil også trekke råvareprisene ned, og skulle nedturen bli bratt kan det få store konsekvenser for den samlede veksten i internasjonal økonomi.

Fortsatt vekst i USA

Det største lyspunktet i verdensøkonomien kommer fortsatt fra USA. Økt sysselsetting og lavere arbeidsledighet gir mer optimistiske forventninger og økt forbruk, som er den viktigste enkeltdriveren for amerikansk økonomi. Det er imidlertid enkelte tegn til at oppturen bremser noe opp og den varslede rentehevingen er foreløpig utsatt i påvente av hva som skjer i kinesisk økonomi.

Dystert i Brasil

I Sør-Amerikas største økonomi er situasjonen bekmørk. Brasil sliter kraftig med høy og stigende inflasjon. Oljeprisfallet slår hardt inn i økonomien og har bidratt til at investeringene har falt kraftig. Lavere vekst i brasiliansk petroleumsvirksomhet er dårlig nytt for norsk leverandørindustri som har satset tungt i landet.

Europa halter videre

Den moderate vekstøkningen fortsetter i Europa, særlig drevet av høyere privat forbruk. Inflasjonen er fortsatt lav, men økende. Samlet sett vil veksten i Europa bedre seg forsiktig, men det er stadig en underliggende frykt for stagnasjon.

Varierende vekst i resten av verden

I resten av verden styrker økonomien i India seg stadig, mens Japan og Russland trekker ned. For øvrig ventes verdens utviklingsøkonomier å oppleve lavere vekst som følge av et svekket råvaremarked.

Optimismen på sitt laveste siden finanskrisen

Optimismen faller markant i norsk næringsliv. I vår region er nedgangen mye større i Møre og Romsdal enn Trøndelag.

Det viser SpareBank 1 SMNs forventningsbarometer 2015 gjennomført av Sentio Research Norge. 600 bedriftsledere er blitt bedt om å vurdere sin bedrifts utsikter neste tolv måneder. Svarene er oppsummert i en forventningsindikator, som er en samlet faktor for fremtidsoptimisme basert på sysselsetting, omsetning og lønnsomhet.

Forventningsindikatoren fortsetter å falle for tredje året på rad. Årets spørreundersøkelse gir en indikatorverdi på 14,1 prosent for hele landet. Det er en tilbakegang på hele 22 prosentpoeng fra 2014. Fremtidsindikatoren er på sitt nest laveste siden målingen ble startet i 2001. Kun finanskrisetåret 2008 var dystre.

Det er særlig troen på økt omsetning som er blitt svekket. Mens 58 prosent trodde at bedriften ville få økende omsetning i kommende år i fjorårets undersøkelse, så er årets tall kun 40 prosent. Færre bedriftsledere tror dessuten på bedre inntjening. Fra 49 prosent i fjor og ned til 33 prosent i år.

Også vurderingen av fremtidig sysselsetting går feil vei. 30 prosent trodde på økt sysselsetting for ett år siden, nå er tilsvarende tall 22 prosent.

Slår ulikt ut

I vår region slår undersøkelsen ulikt ut. Optimismen er markant større i begge trøndelagsfylkene enn for hele landet, riktignok med liten nedgang også lokalt fra i fjor. Derimot faller optimismen kraftig i Møre og Romsdal og legger seg under landsgjennomsnittet.

Den største endringen i vår region fra undersøkelsen i fjor, er forventningen til omsetning og lønnsomhet. Færre enn i fjor ventet økning neste tolv måneder. Fallet er markant i Møre og Romsdal.

Forventningsindikator 2015 (endring fra i fjor i parentes):

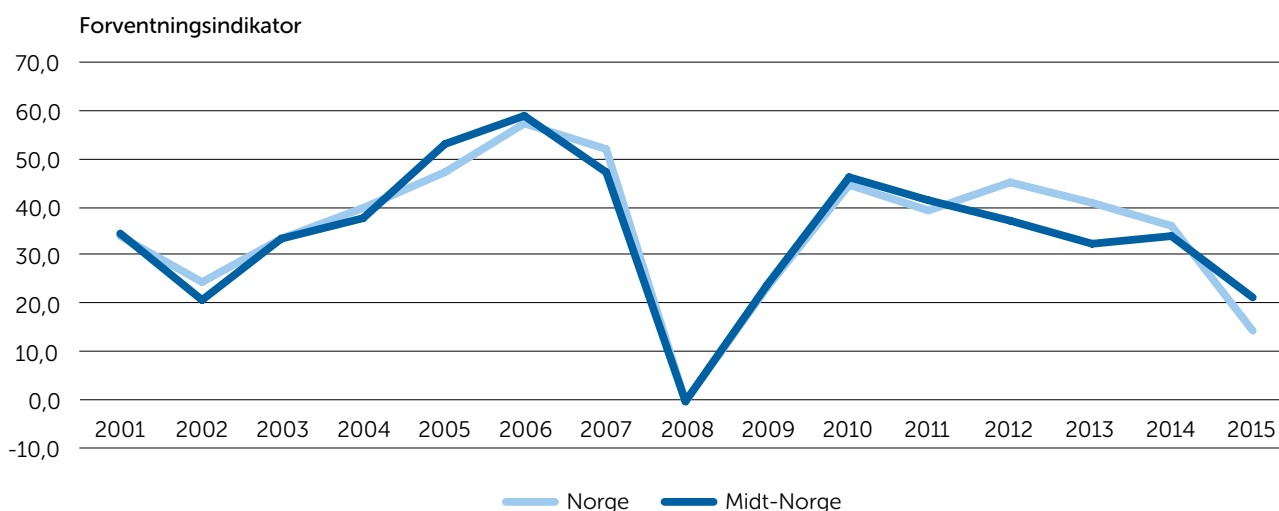
Møre og Romsdal	11,2	(-23,5)
Nord-Trøndelag	26,8	(-4,9)
Sør-Trøndelag	25,7	(-9,5)
Norge	14,1	(-22,2)

Perioden 2002-2006 var en kontinuerlig oppgang i norsk næringsliv, og optimismeindikatoren var på sitt aller høyeste noensinne i 2006 med en indikatorverdi på 57. Året etter svalnet optimismen, og i finanskrisetåret 2008 var den negativ med -0,4 prosent.

Negativ indikatorverdi indikerer ren pessimisme. Forventningene hentet seg raskt inn igjen og indikatoren økte både i 2009 og 2010, før et nytt fall kom i 2011. Så gikk det opp i 2012, men deretter har det vært tilbakegang.

TEKST: HANS TRONSTAD

MAKROPROGNOSE FOR NORD-TRØNDELAG

	ESTIMERT	PROGNOSE		
	2014 Omsetning i mill kr	2015 Antatt vekst i %	2016 Antatt vekst i %	2017 Antatt vekst i %
Privat konsum	29 911	1,5	1,5	2,5
Konsum i offentlig forvaltning	16 987	3,5	4,0	3,5
Brutto investeringer i fast realkapital	12 788	2,0	2,0	2,5
Eksport til utlandet	6 060	-10,0	2,0	5,0
Import fra utlandet	27 827	2,0	1,5	3,5
Eksport til resten av landet	31 664	1,0	1,5	3,0
Import fra resten av landet	25 962	2,0	2,5	2,0
BNP (verdiskaping)	43 619	2,0	2,5	3,5
Sysselsettingsvekst, registerbasert	-0,1%	0,0	0,0	1,0
Registrert ledighet, NAV	2,7%	2,3	2,5	2,9

Kilde: Menon

Offentlig sektor og landbruk begrenser nedturen

Halvert oljepris og reduserte investeringer på norsk sokkel svekker Nord-Trøndelags vekstevne. En stor offentlig sektor og en betydelig andel primærnæringer begrenser likevel nedturen. Økt eksport innen tradisjonell industri og fiske bidrar også positivt. Den samlede veksten blir moderat, men positiv de neste årene

Den nordtrønderske eksporten fikk en kraftig knekk i 2014, og nedgangen har fortsatt etter årsskiftet. Vareeksporten står for den klart største andelen i Nord-Trøndelag. De siste årene har eksportveksten vært preget av store svingninger, spesielt innen maskiner, fisk, kjemiske og bearbejdede produkter.

Mye av eksportveksten i Nord-Trøndelag avhenger av store bedrifter som Kværner Verdal og Norske Skog Skogn. Når disse bedriftene opplever store variasjoner i sin omsetning utenlands slår det kraftig ut i eksporten. Norske Skog har vært under press lenge og de internasjonale papirmarkedene holder seg svake. Kværner Verdal har også slitt med et omsetningsfall på hele 70 prosent fra 2013 til 2014 på grunn av lavere aktivitet på verftet. Dette trakk fylkets eksport til utlandet kraftig ned.

Med fallende oljeinvesteringer på norsk sokkel, står den norske leverandørindustrien foran store utfordringer framover med lavere etterspørsel på både hjemme- og utemarkedet. Da kommer det godt med at Kværner Verdal nylig landet en milliardkontrakt for Statoil knyttet til utbyggingen av Johan Sverdrup. Kontrakten vil bidra til å opprettholde aktiviteten i bedriften fram mot endelig leveranse i 2018. Dette oppdraget alene gi en vekstimpuls for fylket på hele 0,5 prosentpoeng de neste to årene som følge av økte investeringer, konsum og eksport til resten av landet.

Selv om eksportmarkedet for papir og offshore leverandørindustri er svekket nyter andre eksportnæringer godt av sterke markeder og svak krone. De store sjømatprodusentene som Nils Williksen og Sinkaberg-Hansen opplever god vekst i eksporten. Selv om denne veksten ikke har vært tilstrekkelig til å hindre eksportfall for inneværende år, vil et verdensmarked i stadig bedring og en fortsatt svak krone snu denne trenden. Vi får en økende vekst gjennom 2016 og 2017, først og fremst drevet av sjømateksport. Eksportfallet i 2015 vil likevel merkes godt i fylket.

Lite drahjelp fra resten av landet

Selv om eksport til utlandet har vært en viktig vekstdriver for Nord-Trøndelag de siste årene, er innenlandsk etterspørsel langt viktigere. Med generelt lavere aktivitet og svak vekst i husholdningenes konsum i Norge, venter vi en moderat utvikling i eksporten til landet for øvrig ut 2016. Dette vil trekke veksten i Nord-Trøndelag ned fram til aktiviteten i norsk økonomi tar seg opp igjen i 2017.

Investeringene vil vokse igjen

Investeringene preges også av lavere aktivitet og optimisme i leverandørindustrien. Det er offentlig sektor og investeringer i bolig som er de viktigste investeringskildene i fylket. Boligbyggingen har vist positive tendenser den siste tiden, med høy vekst i første halvdel av 2015. Offentlig sektor påvirkes i liten grad

av konjunktorene, og vil dempe virkningene på investeringene i fylket.

Det forventede fallet i samlede investeringer for 2015 har derfor uteblitt og det ligger nå an til nullvekst året sett under ett. Gitt at boligprisen holder seg vil et ekspansivt statsbudsjett føre til en moderat vekst i investeringene til neste år og ytterligere vekst i 2017 når investeringene i privat næringsliv følger etter.

Konsumveksten avtar

På tross av fallende optimisme blant forbrukerne og stigende ledighet har forbruksveksten foreløpig holdt seg relativt stabil. Dette bidrar sterkt til at virkningene av lavere eksport og beskjeden vekst i investeringene er relativt begrenset. Omsetningen i varehandelen er imidlertid på vei ned og de negative signalene fra norsk økonomi vil gjøre konsumentene mer forsiktige framover. Forbruksveksten vil derfor svekke seg utover høsten og gjennom 2016.

Arbeidsmarkedet holder seg relativt stabilt

En viktig årsak til at forbruket bedres noe utover i 2017 er at ledigheten i fylket vil holde seg moderat på tross av nedgangstider nasjonalt. Offentlig sektor er en viktig arbeidsgiver i fylket og begrenser ledighetsveksten. Et betydelig innslag av primærnæringer sørger også for et lite konjunkturfølsomt arbeidsmarked. Med lav, men positiv vekst i konsumet vil også handelsnæringen holde på det meste av arbeidsstyrken.

Det petroleumsrettede næringslivet i Nord-Trøndelag vil imidlertid oppleve nedskjæringer, som i resten av landet. Kværner Verdals nye milliardkontrakt til Statoil på Johan Sverdrup-feltet demper fallet noe, men ledigheten påvirkes likevel av den generelle nedgangen i næringen. Ledigheten vil derfor øke fram mot 2017. Sysselsettingsveksten blir svak, og de siste års nullvekst vil fortsette ut 2016.

Økt konsum i offentlig forvaltning

Ettersom offentlig sektor står for nesten 40 prosent av verdiskapingen i Nord-Trøndelag er konsumet i offentlig forvaltning svært viktig for veksten i fylket. Med økende arbeidsledighet og lavere aktivitet vil det offentliges utgifter til trygd og stønader trolig øke. Økt satsning på infrastrukturinvesteringer vil også bidra til den økonomiske veksten i fylket i de kommende årene.

Oppsummering

Samlet vil det bli en moderat, men stigende vekst i fylket de nærmeste årene. Med høy andel av offentlig forvaltning, helse og omsorg og andre lite konjunkturfølsomme næringer vil Nord-Trøndelag unngå den store nedturen. Når aktiviteten i norsk økonomi tar seg opp igjen i 2017 vil veksten bedres, godt hjulpet av en voksende sjømatnæring.

Sjømat sikrer sørfylket positiv vekst

Med en stor tjenestesektor sentrert rundt helse- og omsorgstjenester, offentlig administrasjon og utdanning unngår Sør-Trøndelag de store svingningene i økonomien. Kraftig vekst i eksport av sjømat bidrar også til å opprettholde aktiviteten i fylket.

Den nasjonale nedturen vil likevel merkes, spesielt blant tjenestebedrifter som er rettet tungt mot petroleumssektoren. Vi forventer derfor en svak vekst ut neste år før økonomien tar seg opp igjen i 2017.

Økonomien i Sør-Trøndelag er variert og omstillingsdyktig. Med Trondheim i førerretet er det stor tjenesteproduksjon i fylket, med en betydelig andel lite konjunkturfølsomme næringer som helse- og omsorgstjenester, offentlig administrasjon og utdanning. Fylket er derfor bedre rustet til å stå imot den nasjonale nedturen enn de fleste andre deler av landet.

Oljebremsen vil imidlertid merkes også her med lavere vekst og økende ledighet. Lavere innenlandsk etterspørsel og redusert investeringsaktivitet i petroleumsindustrien, både på norsk sokkel og i utlandet, vil trekke veksten ned. Først og fremst er det de tjenesteytende næringene i fylket med tette kobling til petroleumsvirksomheten som er mest utsatt.

Noryards Fosen er konkurs og må kansellere kontrakter med sine underleverandører. Forskningscentre som SINTEF, som har rundt en tredel av virksomheten rettet mot olje og gass, vil også kunne påvirkes kraftig. Disse delene av fylkets næringsliv sitter imidlertid på svært kompetent og høyt utdannet arbeidskraft. Det gjør bedrifter og arbeidstagerer mer omstillingsdyktig og vil bidra til at Sør-Trøndelag kommer seg greit gjennom nedturen.

Tradisjonell eksport trekker opp

Fylket har høy petroleumsrettet tjenesteeksport, som nå vil bremse opp som følge av fallet i oljeprisen. En svak krone og høye laksepriser drar på sin side vareeksporten fra fylket opp.

Fiskeeksporten står for over 40 prosent av vareeksporten i fylket med store aktører som Salmar, Lerøy Midt og Norway Royal Salmon i spissen. Fram til september i år har næringen opplevd en vekst på hele 30 prosent sammenlignet med samme periode året før. Totalt har vareeksporten økt med 12 prosent i samme periode.

Med fortsatt svak krone framover vil eksportveksten fortsette. Forsiktig bedring i verdensøkonomien vil også føre til at etterspørselen internasjonalt øker. Den siste tidens uro i Kina viser imidlertid at gleden kan bli kortvarig. Selv om det sørtrønderske næringslivet i begrenset grad påvirkes direkte av utviklingen i Kina, er Kinas påvirkning på resten av verdensøkonomi stor. Skulle Kina bremse kraftig opp vil det særlig påvirke prosessindustrien i fylket. Foreløpig trekker imidlertid utviklingen i verdensøkonomien framover i positiv retning. Den høye veksten i vareeksporten vil veie opp for de negative trendene innen tjenesteeksporten.

Beskjeden vekst i investeringene

Lavere tillit til norsk økonomi som helhet trekker investeringene ned. I likhet med resten av landet er bildet imidlertid todelt. Mens leverandøriindustrien og maritime bedrifter sliter, gir en svak krone og lave renter gode vilkår for tradisjonell eksport-

rettet næringsliv. Spesielt havbruksnæringen går godt, men også tradisjonell industri har bedre konkurransekraft enn på lenge. Vi kan derfor vente en økning i investeringene innen bedrifter som driver tradisjonell vareeksport, mens bedrifter som er rettet mot offshore-maritim vil redusere investeringene.

Mye av investeringene i fylket kommer imidlertid fra det offentlige. Etter hvert som regjeringen iverksetter stimuleringspakker for å øke aktiviteten i norsk økonomi forventer vi at de offentlige investeringene vil øke.

Lave renter og fortsatt lav ledighet har også ført til at boligmarkedet har holdt seg overraskende sterkt i Sør-Trøndelag. Antallet igangsatte boliger i fylket har økt markant første halvdel av 2015. Selv om boligmarkedet nok vil dempe seg noe framover forventer vi ingen brå omslag. Samlet vil investeringsveksten være positiv om enn moderat, før det tar seg opp i 2017.

Stabilt arbeidsmarked

Mye helse, offentlig forvaltning og lite petroleumsrelatert industri sørger for at arbeidsmarkedet i Sør-Trøndelag er relativt stabilt. Etter hvert som oljebremsen demper farten vil vi likevel se en økning i ledigheten også her. De delene av det sørtrønderske arbeidslivet som er mest utsatt er imidlertid også svært kompetent og høyt utdannet og mange vil være i stand til å finne nye jobber relativt raskt.

Med forventet vekst i offentlige investeringer vil aktiviteten i bygg- og anleggsbransjen i stor grad opprettholdes med mindre boligmarkedet bremser kraftig opp. Vi forventer likevel en moderat økning i ledigheten utover 2016, før den igjen vil begynne å synke gjennom 2017. Selv om ledigheten vil stige vil nivået holde seg noe lavere enn i landet for øvrig.

Noe lavere forbruksvekst

Konsumet styres i stor grad av utviklingen i Trondheim. God befolkningsvekst og et mer stabilt arbeidsmarked enn resten av landet legger til rette for at forbruksveksten vil opprettholdes. De fleste indekser for forbrukertillit i Norge viser imidlertid en klar fallende trend, og norske forbrukere ser for første gang på nesten seks år negativt på den framtidige økonomiske utviklingen.

Veksten i varehandel er også på vei ned. Vi forventer derfor en noe lavere forbruksvekst framover, om enn høyere enn i resten av landet. Dette er viktig for å opprettholde aktiviteten i varehandel og unngå de negative virkningene fra nedgangen i petroleumssektoren eskalere.

Oppsummert

Sør-Trøndelag vil merke nedgangen i petroleumsrelatert industri, spesielt gjennom den vitenskapelige og tekniske tjenesteytingen. Likevel forventer vi positiv om enn beskjeden vekst de neste tre årene. Veksten blir svak ut 2016, før den tar seg opp igjen når den nasjonale aktiviteten øker i 2017.

MAKROPROGNOSE FOR SØR-TRØNDELAG

	ESTIMERT	PROGNOSE		
	2014 Omsetning i mrd kr	2015 Antatt vekst i %	2016 Antatt vekst i %	2017 Antatt vekst i %
Privat konsum	71 900	2,0	2,0	2,0
Konsum i offentlig forvaltning	43 990	2,5	3,5	3,5
Brutto investeringer i fast realkapital	30 862	1,0	0,5	3,5
Eksport til utlandet	22 340	4,0	3,0	3,0
Import fra utlandet	49 507	2,0	2,0	2,0
Eksport til resten av landet	89 762	1,0	1,0	2,5
Import fra resten av landet	81 387	2,5	3,0	3,0
BNP (verdiskaping)	127 961	1,5	1,0	2,5
Sysselsettingsvekst, registerbasert	1,2 %	0,5	0,5	1,0
Registrert ledighet, NAV	2,5 %	3,0	3,4	3,2

Kilde: Menon

**MAKROPROGNOSER
FOR MØRE OG ROMSDAL**

	ESTIMERT	PROGNOSE		
	2014 Omsetning i mill kr	2015 Antatt vekst i %	2016 Antatt vekst i %	2017 Antatt vekst i %
Privat konsum	61 085	1,0	0,0	1,0
Konsum i offentlig forvaltning	32 811	3,0	3,0	3,5
Brutto investeringer i fast realkapital	29 970	-2,0	-5,0	1,0
Eksport til utlandet	59 449	2,0	-1,0	2,0
Import fra utlandet	95 485	1,0	0,0	2,0
Eksport til resten av landet	108 709	1,0	1,0	2,5
Import fra resten av landet	81 200	2,0	0,0	2,0
BNP (verdiskaping)	115 339	0,5	0,0	2,0
Sysselsettingsvekst, registerbasert	1,0 %	0,0	-1,0	1,0
Registrert ledighet, NAV	2,2 %	3,0	4,0	3,5

Kilde: Menon

Fare for negativ vekst neste år

Oppbremsingen innen olje og gass treffer Møre og Romsdal med full effekt. Oljeprodusenter nedbemanner, leverandørindustrien likeså, offshorebåter legges i opplag og verftenes ordretilgang faller. Vi venter derfor nullvekst i 2016, men med fare for negativ vekst.

Etter at oljeprisen halverte seg bremset de petroleumsrelaterte investeringer kraftig opp i siste halvdel av 2014. Den negative investeringstrenden har fortsatt inn i 2015. Ettersom nedgangen fortsetter har virkningene også forplantet seg til petroleumsrelatert leverandørindustri, maritim næring og etter hvert også offshorerettede tjenesteleverandører.

Offshorerederienes inntekter stuper, og det er betydelig overkapasitet i markedet. Nær 20 skip ligger i opplag i Møre og Romsdal allerede, og antallet forventes å vokse i månedene som kommer. Til nå har verdensproduksjonen av olje holdt seg, og det er derfor få tegn til snarlig økning i oljeprisen. Svak krone og økt vekst blant våre viktigste handelspartnere trekker investeringene i tradisjonell eksport industri opp, men det er langt fra nok til å kompensere for fallet i investeringer fra maritim og offshore i Møre og Romsdal.

Etter hvert som regjeringen iverksetter en mer ekspansiv finanspolitikk vil de offentlige investeringene øke. Offentlige beslutningsprosesser tar imidlertid tid, og med svake økonomiske utsikter er det grunn til å forvente at også boliginvesteringene vil bremse opp. Vi forventer derfor at investeringene vil falle ut 2015 og gjennom 2016.

Etter hvert vil situasjonen i petroleumsnæringen normalisere seg og vi forventer at oljeinvesteringene vil ta seg noe opp igjen i løpet av 2017. Investeringveksten i fylket forventes likevel å være markant lavere enn for Fastlands-Norge generelt, som vil holde seg svakt positiv gjennom hele perioden.

Arbeidsmarkedet svekkes

Arbeidsmarkedet i fylket har de siste årene vært preget av høy aktivitet, med høy sysselsettingsvekst og lav arbeidsledighet. Ledigheten har frem til nå ligget langt under landsgjennomsnittet. Dette er i ferd med å snu.

Kombinasjonen av overkapasitet og høy gjeldsgrad har ført til at rederienes børsverdier har falt drastisk. Verftene og de store utstyrproduzentene er foreløpig bedre stilt, men ordrebøkene vil gradvis tømmes. Det er derfor grunn til å forvente nedbemanning og nedskalering i hele den offshorerettede maritime næringen. Flere av de store leverandørene til norsk sokkel, blant annet Rolls Royce, NOV og Vard, har allerede sagt opp eller permittert ansatte i fylket og varslet ytterligere oppsigelser.

Hittil i år er det kun oljefylket Rogaland som kan vise til høyere ledighetsvekst enn Møre og Romsdal. Med lavere investeringsvekst vil aktiviteten i bygg- og anleggsnæringen også falle. Dette vil komme på toppen av oppsigelser fra leverandørindustri, offshorerederier og verft. Vi forventer derfor en ytterligere forverring av arbeidsmarkedet til neste år. Utsiktene for 2017 er høyst usikre, men vi forventer en svak bedring.

Konsumet påvirkes av svekket arbeidsmarked

Med økende ledighet, lavere lønnsvekst og dyrere import som følge av svak krone vil forbruksveksten i fylket avta. Selv om økonomien i Møre og Romsdal er mindre forbruksdrevet enn resten av landet vil lavere forbruksvekst bremse den samlede veksten ytterligere. Lave renter bidrar til å opprettholde kjøpekraften, men med økende pessimisme er det grunn til å forvente at mye av denne effekten vil forsvinne i økt sparing. Når alle disse faktorene i tillegg kombineres med lav befolkningsvekst i fylket gir det grunnlag for lav til ingen vekst i privat konsum de kommende årene.

Eksportveksten avtar

Eksporten til utlandet står for over femti prosent av verdiskapingen i Møre og Romsdal. Med svakere krone, dempet lønnsvekst og tilgang på ressurser som før var bundet opp i investeringsboomen på norsk sokkel, lå mye til rette for at eksport skulle bli den nye vekstdriveren i fylket. Fallet i oljeprisen har imidlertid satt en foreløpig stopper for dette.

Lavere aktivitetsnivå i petroleumsrelatert industri i viktige markeder som Brasil har svekket eksportveksten i fylket. For 2015 forventer vi likevel noe vekst i den samlede eksporten. Svak krone har bidratt til økt eksport av fisk og tradisjonelle varer. Eksport av bearbejdede varer, som står for over 50 prosent av vareeksporten fra fylket, har økt med 23 prosent hittil i år sammenlignet med samme periode i 2014. I 2015 har også leverandørindustrien i noen grad levd på ordreserver. Når disse ordreserverne forsvinner vil imidlertid eksporten svekke seg, og i 2016 forventer vi derfor negativ vekst i eksporten.

Næringslivet i Møre og Romsdal sitter imidlertid på mye kompetanse og har vist seg svært omstillingsdyktig. Vi forventer derfor at eksportveksten vil ta seg opp igjen utover 2017 når bedriftene har fått tid til å vri seg mot nye markeder.

Oppsummering

Alt i alt går Møre og Romsdal noen tøffe år i møte, etter en lengre periode med høy vekst. De største effektene fra aktivitetsnedgangen i petroleumsrelatert industri vil komme i år og til neste år og fylket vil trolig oppleve en større nedgang enn resten av landet. Ekspansiv finanspolitikk og særskilte tiltak for å forenkle omstillingsprosessen i utsatte regioner og næringer vil hjelpe noe. Offentlig sektor er imidlertid relativt liten i Møre og Romsdal og det er usikkert hvilken effekt de særskilte tiltakene vil gi.

Hvor raskt Møre og Romsdal kommer på beina igjen vil først og fremst være avhengig av utviklingen i petroleumsindustrien, både nasjonalt og internasjonalt, og næringslivets evne til omstilling. Fylket har tidligere vært preget av høy innovasjonsgrad og fleksibilitet, og det er grunn til å tro at industrien vil tilpasse seg den nye situasjonen relativt raskt. Omstilling vil imidlertid alltid ta tid og vi forventer at bedringen først vil komme i 2017.

Avtagende vekst, men stabil lønnsomhet i 2014

Trøndelag og Nordvestlandet har vokst mindre i 2014 enn året før, som antatt i fjorårets konjunkturbarometer. Men lønnsomheten har vært stabil.

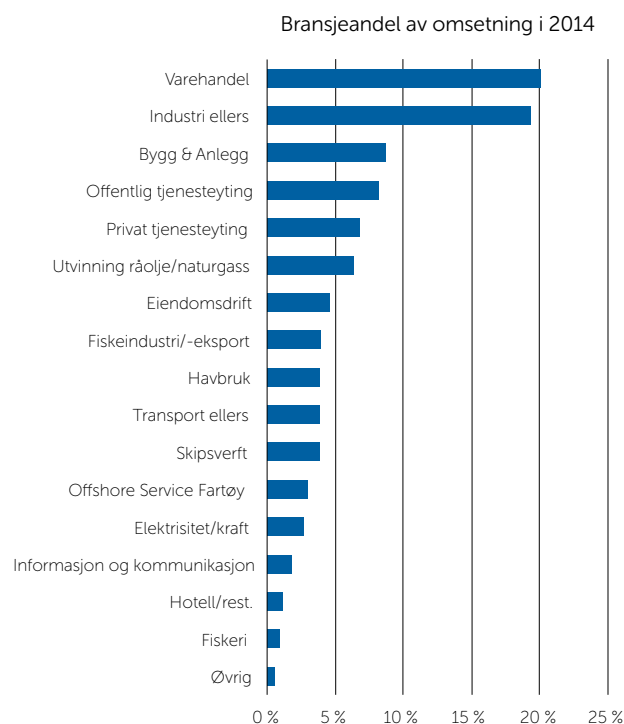
Veksten i offshore, havbruk og fiskerelaterte næringer kompenseres til en viss grad for den negative utviklingen i petroleumrelaterte næringer og skipsverft.

Det viser analysen gjennomført av SpareBank 1 SMN basert på nesten 20.000 virksomheter og deres årsregnskap i perioden 2012 til 2014. Regnskapene er analysert på bransjer og geografi, der vi har vurdert omsetning, omsetningsvekst, verdiskaping, resultatmarginer og endring i marginer over tid samt avkastning på sysselsatt kapital. Regnskapsanalysen er hovedsakelig basert på regnskapstall fra enkeltstående selskaper, mens bransjeanalysene i Konjunkturbarometeret er basert på konserntall. Derfor kan det oppstå avvik.

Svært ulik næringsstruktur

Trøndelag og Nordvestlandet består av regioner med forskjellig sammensetning og eksponering mot ulike bransjer som driver utviklingen i regionene. Regionenes bransjeeksponering er svært ulik – fra Sunnmøre med primæreksponering mot maritim industri og offshorefartøy til Innherred med store andeler innen offentlig tjenesteyting og olje/gass. Trondheim og Sunnmøre er de to områdene som omsetter mest i regionen med en samlet omsetning i fjor på 300 milliarder kroner.

Varehandel og industri er de største bransjene målt både ut fra omsetning og verdiskaping. Målt ved omsetning er varehandel størst, men på verdiskaping er industri klart størst. Største antall

bedrifter finner vi innenfor eiendom. Noe av årsaken til dette er at mange virksomheter legger næringslokalene i egne eiendomsselskap.

Varehandel er en bred og sammensatt bransje og består av selskaper som driver innen drivstoff, dagligvarer og detaljhandel til agentur og engros. Den brede sammensetningen gir derfor ikke noe godt bilde av hvordan det går med enkelt-selskapene, men dokumenterer deler av regionens økonomiske utvikling. Også industri spenner bredt fra metallindustri til matindustri og fabrikker og bidrar til et variert og dynamisk næringsgrunnlag i regionen.

Enkelte store selskap preger naturlig nok bransjeandelene og utviklingen i regionene, spesielt innen offentlig tjenesteyting, olje - og gassvirksomhet og industri. De største selskapene er Helse Midt-Norge, Statoil, Hydro Aluminium Sunndal, Norske Shell, Vard, St Olavs Hospital, Rolls-Royce Marine, Helse Møre og Romsdal, Norske Skog Skogn og Kværner Verdal.

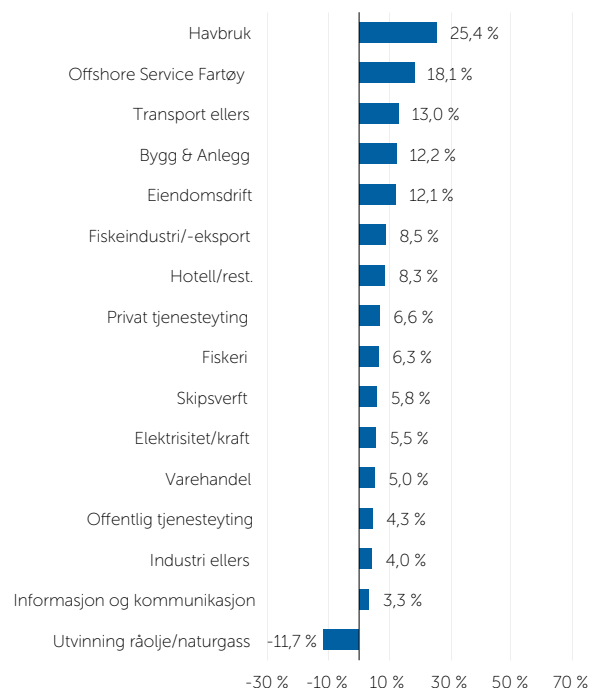
Nøkkelbransjers utvikling og betydning

Varehandel er den største bransjen i regionen målt ved omsetning og utgjør ca. 20 prosent, mens andelen halveres på verdiskaping. Dette skyldes både virksomhetens art og generelt svak utvikling i næringen. Næringen har hatt en gjennomsnittlig årsvekst på 5,0 prosent siste tre år med en marginalt lavere vekst for 2014 på 4,9 prosent, og en resultatgrad på 4,5 prosent som er opp fra 3,1 prosent i 2013. Rema utgjør ca. seks prosent av varehandelen i regionen og har levert gode resultater for 2014. Justert for Rema ligger resultatgraden i varehandel på svake 2,8 prosent i 2014, opp fra 2,4 prosent.

Varehandel er også den næringen som har størst konkurshypighet, selv om det er en bedring fra 2013 til 2014. Antallet

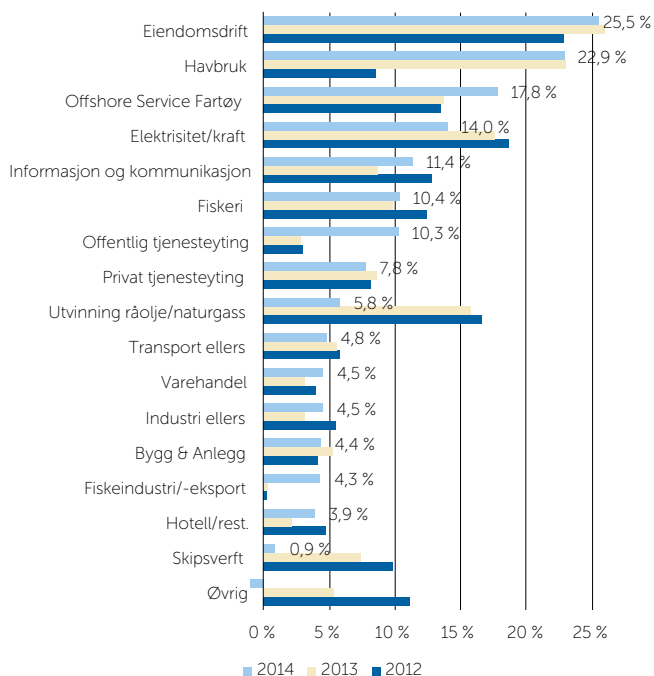
årlige konkurser er relativt stabilt på ca. 140 konkurser per år, ned fra ca. 170 i 2013. Det er de store selskapene som har størst vekst og best resultater, mens de mindre er hyppigst i forbindelse med konkurs.

Gjennomsnittlig veid vekst fra 2012-2014

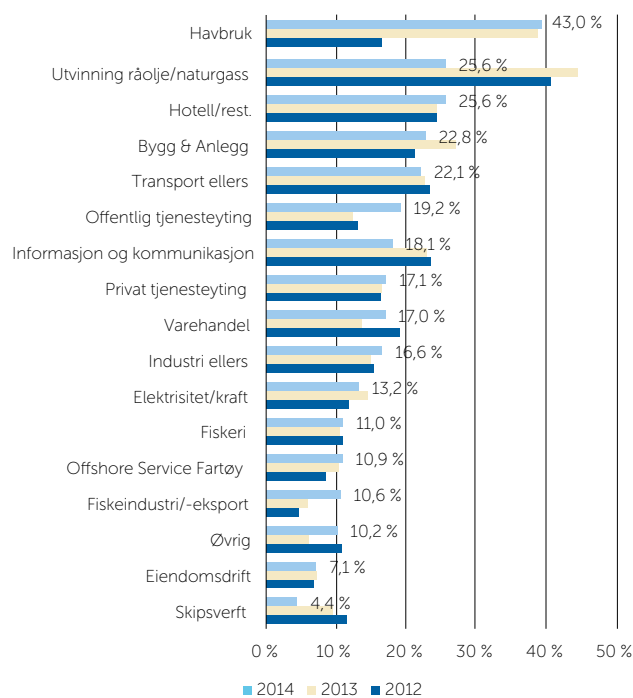

Resultatgrad per bransje i 2012-2014

Avkastning på sysselsatt kapital per bransje i 2012-2014

Industri er den største bransjen for regionen målt etter verdiskaping og en av de to største ut fra omsetning. De to største bedriftene, Hydro Aluminium avd. Sunndal og Rolls-Royce Marine, utgjør til sammen ca. 20 prosent av omsetningen. Næringen hadde i perioden en gjennomsnittlig årsvekst på 4,0 prosent, med en noe svakere vekst for 2014 på 3,3 prosent. Industri hadde i likhet med varehandel en svak bedring i resultatet målt ved resultatgrad fra 3,2 prosent i 2013 til 4,5 prosent for 2014.

Fortsatt svake resultater i Rolls-Royce Marine trekker ned, mens en bedring for Hydro Aluminium avd. Sunndal trekker opp for 2014. Justert for disse selskapene går resultatgraden for industri opp fra 4,4 prosent i 2013 til 5,5 prosent i 2014. Nivået er imidlertid fortsatt svakt sammenlignet med de andre bransjene.

Vinner og tapere blant bransjene

Offshore Service Fartøy har levert solid og stabil vekst, med en gjennomsnittlig vekst siste tre år på 18,1 prosent. I 2014 var

veksten 18,9 prosent. Offshore har frem til nå vært gjennom en god periode med høye investeringer og store nybyggingsprogram og fremstår som vekstvinner i 2014. Offshore har levert gode resultater og hadde i 2014 en resultatgrad på solide 17,8 prosent.

Nest størst vekst ser vi i fiskeri med en vekst i 2014 på 12,4 prosent. Fiskeri var også den bransjen med størst endring i vekstrate fra 2013 da veksten var på 0,5 prosent. Fiskeri leverte en resultatgrad på 10,4 prosent i 2014, på linje med fjoråret. Økningen i omsetning kommer som følge av økte kvoter og høyere priser.

Havbruk hadde en gjennomsnittlig vekst fra 2012 til 2014 på hele 25,4 prosent og en vekst på 12,2 prosent i 2014. Økningen i fjor skyldes primært svekket krone og høye priser - ikke betydelig produktionsvekst. Etterspørselen har holdt seg høy til tross for en sterk vekst i prisene og havbruksnæringen fikk derfor et resultat målt ved resultatgrad på 22,9 prosent i 2014.

Svakest utvikling finner vi innen olje- og gassvirksomhet med et omseningsfall på 16,3 prosent i 2014. Tallene på regionsnivå er preget av usikkerhet grunnet svært få selskap i uttrekket, men vesentlig lavere oljepris fra andre halvår i 2014 og redusert investeringstakt har definitivt påvirket dette.

Skipsverft hadde også negativ vekst med minus 0,3 prosent i 2014. Det er også den bransjen med lavest resultatgrad på 0,9 prosent, ned fra 7,4 prosent i 2013. Årsaken til dette er først og fremst hard konkurranse, marginpress og redusert etterspørsel etter skip for de store og internasjonalt konkurrerende verftene. For de mindre aktørene som jobber inn mot havbruk og fiskeri, er situasjonen bedre.

Eiendomsdrift er bransjen med høyest resultatgrad i 2014 på 25,5 prosent, hvor de har ligget stabilt igjennom siste de siste årene. Dette skyldes relativt lave kostnader i forhold til omsetning, sammenlignet med andre bransjer. Målt på avkastning på investert kapital er denne på et lavere nivå.

Stabil nyskaping

De fleste nyetableringene skjer i bransjene privat tjenesteyting, eiendomsdrift og varehandel og forklarer over 60 prosent av alle nyetableringene i 2014. Antallet nyetableringer med leverte regnskaper i 2014 for Trøndelag og Nordvestlandet er tilnærmet uendret fra 2013 til 2014 og ligger på rundt 3500 bedrifter.

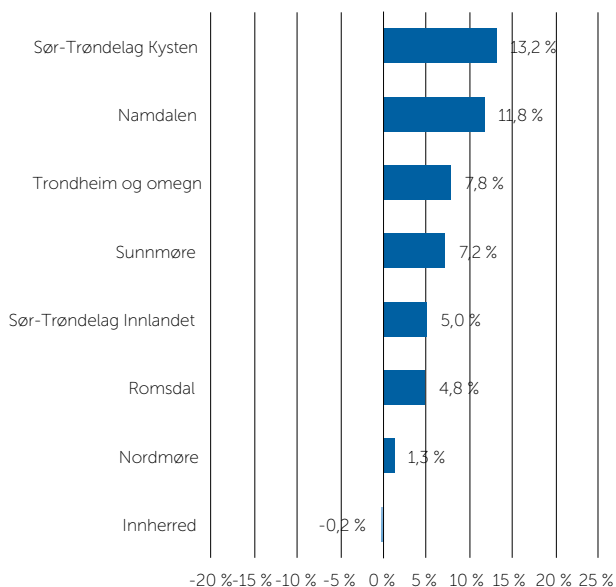
Kysten vokser mest

De to klart største regionene, Sunnmøre og Trondheim, har begge en svakere vekst i 2014 enn året før. Begge regionene er sterkt knyttet til utviklingen i de største bransjene industri og varehandel.

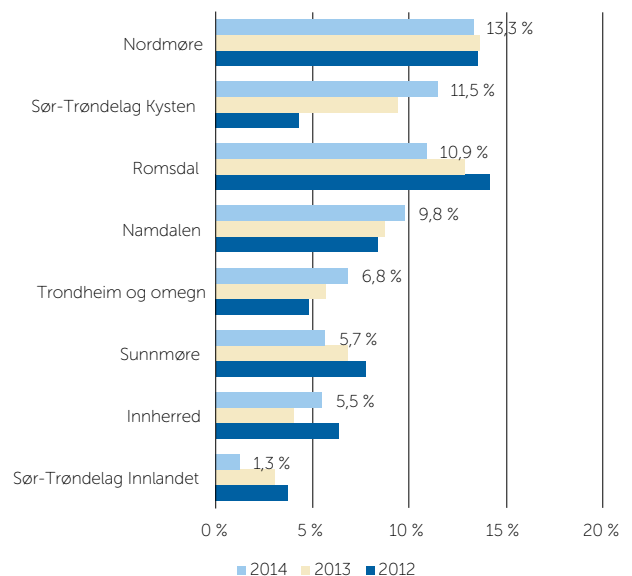
Den svakeste veksten finner vi på Nordmøre og Innherred med en relativ stor andel tilknyttet olje og gassindustrien. Namdal og Sør-Trøndelag Kysten, vokser mest takket være havbruk sin relative store andel i disse regionene.

Oppsummert ser vi svekket vekst i 2014 for Trøndelag og Nordvestlandet på 4,2 prosent i 2014, ned fra 7,5 prosent i 2013. Mens resultatgraden er marginalt opp fra 7,3 prosent i 2013, til 7,5 prosent i 2015.

Gjennomsnittlig veid vekst fra 2012-2014

Resultatgrad per bransje i 2012-2013

Teknologi demper oljefallet i Midt-Norge

Olje- og gassbransjen i Midt-Norge hadde 26.000 ansatte ved utgangen av 2014. Dette er en sysselsetningsnedgang på 3,6 prosent siden 2013. Teknologiselskapene i bransjen hadde en flat utvikling i 2014 med en økning på 0,5 prosent og bidro således til å dempe den negative utviklingen for bransjen totalt.

Analysen fra Impello tar utgangspunkt i en populasjon med 511 olje- og gassrelaterte virksomheter, herav 214 teknologiselskaper i Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag. Den er basert på offisiell regnskapsinformasjon og sysselsetningsdata fra Aa-registeret (NAV) som er kontrollert manuelt av Impello.

Sysselsettingen vokser innen teknologi

I perioden 2008-2012 var det en gjennomsnittlig årlig sysselsetningsvekst på 4,7 prosent i den midtnorske olje- og gassbransjen. I 2013 flatet veksten ut, og i 2014 var endringen -3,6 prosent. Relativt sett har teknologiselskapene merket nedgangen minst og hadde en marginal økning i antall ansatte på +0,5 prosent. De øvrige olje- og gassvirksomhetene hadde en nedgang på -5,5 prosent.

Blant selskapene som har hatt stor sysselsetningsvekst i 2015 (januar til oktober) er Autronica Fire & Security, Vestbase, Bredero Shaw og Multi Marine. På motsatt side av skalaen er Reinertsen, Aker Solutions MMO, Island Offshore Management og Kleven Maritime Contracting som har hatt store nedskjæringer i antall ansatte.

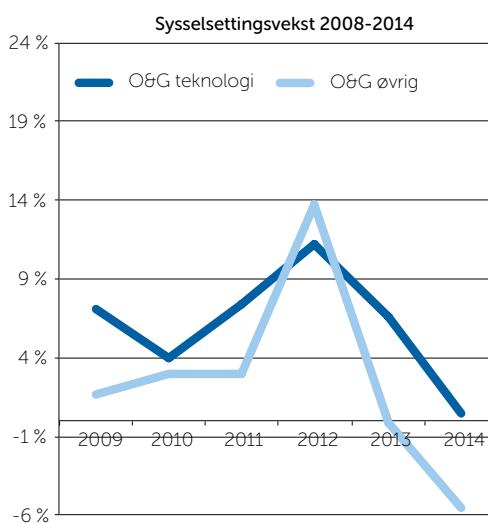
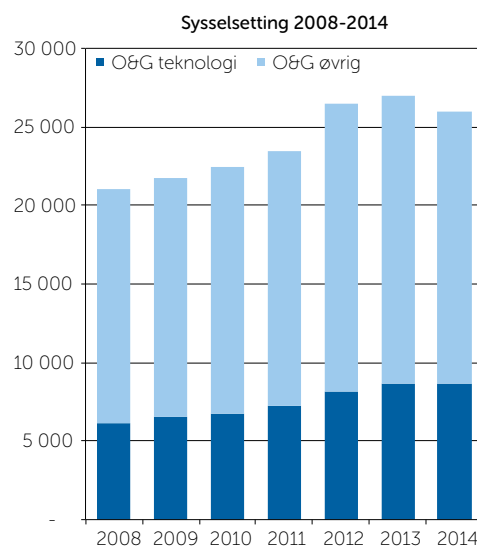
Omsetningen snur nedover

Omsetningsnedgangen i perioden 2009-2011 ble etterfulgt av vekst i 2012 (15,8 prosent) og 2013 (6,7 prosent). Siste regnskapstall for 2014 viser at selskapene hadde en samlet økning i omsetning på 3,4 milliarder kroner (4,4 prosent). Dette skyldes at mange av de store aktørene jobber på langsiktige kontrakter som fortsatte inn i 2014. Det forventes at bildet vil endre seg i 2015.

Overfører kompetanse til andre næringer

Sysselsetningsnedgangen i olje- og gassbransjen gjør at ingeniørkompetanse av høy kvalitet blir tilgjengelig i arbeidsmarkedet og kan utnyttes for å drive frem innovasjon i andre bransjer.

Aqualine, som er en totalleverandør av oppdrettsutstyr til oppdrettsnæringen, er blant selskapene som har hentet inn slik kompetanse for å videreutvikle løsninger innen havbruk.

SYSSELSETTING	OLJE- OG GASSBRANSJEN SAMLET			TEKNOLOGISELSKAPER		ØVRIGE SELSKAPER	
	2013	2014	Endring	2013	2014	2013	2014
Møre og Romsdal	15 852	15 586	-266	4 240	4 139	11 612	11 447
Sør-Trøndelag	8 297	7 745	-552	3 999	4 063	4 298	3 682
Nord-Trøndelag	2 815	2 659	-156	402	479	2 413	2 180
SUM	26 964	25 990	-3,6 %	8 641	8 681	18 323	17 309

SYSSELSETTING	OLJE- OG GASSBRANSJEN SAMLET			TEKNOLOGISELSKAPER		ØVRIGE SELSKAPER	
	[mrd. kr]	2013	2014	Endring	2013	2014	2013
Møre og Romsdal	53,7	55,9	2,2	5,5	5,7	48,2	50,2
Sør-Trøndelag	20,9	23,9	3,0	5,4	5,2	15,5	18,8
Nord-Trøndelag	3,3	1,5	-1,8	0,4	0,4	3,0	1,2
SUM	77,9	81,4	4,4 %	11,3	11,2	66,6	70,1

– Vi har blant annet hentet kompetanse fra oljebransjen for å styrke vår avdeling innen Marine Engineering og tekniske tjenester innen marine konstruksjoner, sier administrerende direktør i Aqualine, Trond Lysklætt.

Serviceleverandører innen havbruk opplever en sterk vekst med stadig høyere krav til både utstyr og totalløsninger, og tilgang på erfaring fra petroleumsvirksomhet er derfor svært relevant.

Attraktive oppkjøpskandidater

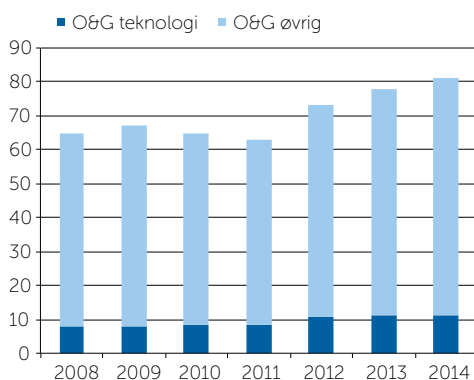
Dagens oljepris fører til at planlagte utbygginger som tidligere var vurdert som lønnsomme nå blir satt på vent. Dette gjør at veksten stagnerer, oppdrag uteblir og marginer blir satt under press. Dette fremtvinger smartere og mer kostnadseffektive løsninger. Ut fra dette perspektivet er det mange teknologiselskaper som er interessante oppkjøpskandidater.

To store transaksjoner har nylig blitt gjennomført i regionen. GasSecure utvikler energieffektive og trådløse gassdetektorer til oljebransjen. Selskapet ble solgt til tyske Dräger for 500 mill. kr i 2015. Resman, som utvikler kjemiske sporstoffer for å kartlegge strømning av hydrokarboner i reservoar og brønn, ble solgt i 2014 for en ukjent sum i 2014 til oppkjøpsfondet Nordic Capital. Begge selskapene har utspring fra SINTEF-miljøet.

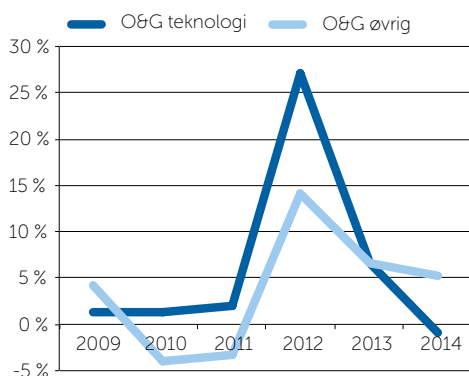
Et teknologiselskap kjennetegnes av at selskapets hovedaktivitet er basert på ny eller eksisterende teknologi (høyt kunnskap-sinnhold), og der en vesentlig del (>50 prosent) av selskapets omsetning kommer fra egenutviklede produkter, metoder, teknologier, tjenester og kunnskap.

De 511 bedriftene som inngår i analysen har mer enn 50 prosent av sin omsetning fra olje- og gassvirksomhet. Datautvalget basert på Impello Management sin analyse av olje- og gassbransjen for Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag (publisert i 2014), men der selskaper med mindre enn 50 prosent olje/gassandel er filtrert ut.

Omsetning 2008-2014

Omsetningsvekst 2008-2014

Bruker hele verktøykassa for nyskaping og vekst

SpareBank1 SMN lever som bank i skjebnefellesskap med regionen vi er en del av. En andel av bankens overskudd går tilbake til samfunnet som eier. Dette er utbytte som kan brukes til å styrke nyskaping og vekst i hele regionen. Derfor har vi brukt mer enn 600 millioner kroner fra 2003 for å bygge og utvikle Trøndelag og Nordvestlandet.

Vår verktøykasse strekker seg hele veien fra konkrete tiltak mot barn og unge til å være en god bankforbindelse for gründere og etablert næringsliv.

Et godt eksempel er Ungt Entreprenørskap som vi har samarbeid med. Mange har lært gründerkap gjennom elevbedrifter i skolen. Vi støtter studentaktiviteter på universiteter og høyskoler som Take off, Venture Cup og Gründerjakten. Vi har vært initiativtaker til Partnere for nyskaping som er et samarbeid mellom banken, NTNU og Sintef. Formålet er å åpne universitetet mot regionen og regionen mot universitetet. Sammen deler vi blant annet ut Startstøtte-prisen som er Norges største pris for nyskaping. Vi samarbeider med Kunnskapsparken i Ålesund, iKuben i Molde og Kunnskapsparken i Steinkjer.

Vi er også med i de aller fleste initiativ for å reise såkornkapital i vår region. SpareBank 1 SMN Invest investerer i tidligfaseselskaper, gjerne som medinvestor med andre. SpareBank 1 Markets bidrar til å hente ytterligere kapital ved å koble spennende bedrifter med regionens business angels.

Og banken har lang erfaring i å bistå gründerbedrifter. Resultatet av dette langsiktige arbeidet gjør blant annet at vi har bidratt på vår måte til at det i dag er ca. 550 teknologiselskaper som sysselsetter 10.000 årsverk i Trondheimsregionen. Disse omsetter for 14 milliarder kroner. Ambisjonsnivået fremover er høyt og SpareBank 1 SMN vil bidra aktivt for å nå teknologibyens visjon om å doble antall virksomheter og sysselsatte i teknologiselskaper innen 2025.

TEKST: ARNSTEIN HELLEM

TEKST: eli arnstad

Hvem sitter på det neste gullegget?

Siden 1996 er det ifølge Impello gjennomført 73 oppkjøp av teknologiselskaper i Trondheims-regionen. Samlet verdi av transaksjonene er estimert til 11,3 milliarder kroner. I mange av transaksjonene har gründerne realisert store verdier.

Foruten en solid kapitalbase så har mange av gründerne opparbeidet verdifull erfaring med hva som skal til å lykkes med å kommersialisere teknologi og utvikle et selskap frem til exit. Flere av disse reinvesterer kapitalen i nye teknologiselskaper og bidrar med teknisk kompetanse, markedserfaring og forretningsforståelse.

De betegnes derfor ofte som business angels. I løpet av det siste året har engasjementet hos denne investorklassen økt, noe som bidrar til å styrke innovasjonskraften i Midt-Norge.

I årets konjunkturbarometer har vi jaktet på nye gullegg. Vi har besøkt tre gründerbedrifter med stort potensial. Les mer om dem på de to neste sidene. Reportasjene er skrevet av frilansjournalist Arne Sellæg.

Pulver som kan bli til gull

– Et marked på 25 milliarder, står det på plakaten deres. Det er ikke småtterier Seram Coating sysler med i det relativt enkle laboratoriet i et beskjedent lokale på Sluppen i Trondheim.

Ambisjonen er en omsetning på flere hundre millioner kroner bare om to-tre år, og at milliarder kanskje kan nås om fem år. Bedriften og produktet er et ektefødt barn av Gløshaugen-miljøet. Produktet består av et pulver laget av flytende silisium karbid (SiC) som kan brukes til mange typer overflatebehandling der kravene til styrke, kvalitet, pris etc. er spesielt høye.

Oppfinnerne er NTNUs yngste kvinnelige professor, Nuria Espallargas fra Barcelona og Fahmi Mubarak fra Indonesia. For å kunne lage et pulver for termisk sprøyting av SiC, må man behandle det i flytende form. Dette er det vanskelig å få til etter-som SiC ikke har noe smeltepunkt. Mange har prøvd seg, men ingen har klart det så bra som Espallargas og Mubarak. SiC er blant annet hovedproduktet til smelteverket Washington Mills (tidligere kjent som Orkla Exolon) på Orkanger.

Det man vet fra før, er at SiC er et meget godt og effektivt middel for overflatebehandling. Materialet er meget hardt, har lav densitet (tetthet) og lav friksjon, men med høy evne til å lede elektrisitet for å nevne noen av de spesielle egenskapene dette nye materialet har.

Testing i to år til

Foreløpig er gründer Gisle Østereng og hans medarbeidere inne i en testperiode, og den vil nok vare et par år til. De som er potensielle kjøpere, vil være helt sikre på at Seram Coatings' produkt holder mål. Store, multinasjonale selskaper innen en rekke industrier har alt meldt sin interesse for å prøve ut det nye produktet.

Går alt som gründerne håper, er det ikke bare et internasjonalt industrieventyr som kan stå for døren. Dette er noe så sjelden

Daniel Perello er en av de tre gründerne i Seram Coating.
Foto: Kjell A. Olsen

som en ny høyteknologibedrift som også har klare forbindelser til midtnorsk næringsliv. Washington Mills sammen med franske Saint Gobain er aktuelle leverandører av råstoffet som er SiC. Flere midtnorske bedrifter som driver med overflatebehandling, kan bli aktuelle partnere. Her er det også flere lokale og krevende kunder som Kværner og Norske Skog.

Oscar-pris i nyskaping

Den første kommersialiseringen skjedde gjennom NTNU-selskapet TTO (NTNU Technology Transfer) som ofte er første skritt på veien fra forskning til et kommersielt produkt innen NTNU-systemet. I august i år fikk Seram Coating en halv million kroner i Startstøtte i forbindelse med Innovator-konferansen i Trondheim, ofte kalt nyskapingens Oscar-fest.

Men ennå trengs det mer penger til uttesting og prøving før pengestrømmen forhåpentligvis begynner å gå den andre veien. Gisle Østereng opplyser at de vil trenge noen titalls millioner kroner i løpet av de neste to årene før de er i mål. Med de industrielle utsikter de selv presenterer, burde mulighetene til finansiering være gode.

Seram Coating har som mål å vokse kraftig på egen hånd de nærmeste årene. Markedet er i høyeste grad internasjonalt, men likevel kan det være håp om at mye av aktiviteten kan foregå i Norge, og kanskje også i Midt-Norge.

Krisetid kan være godt nytt

Dårlige tider i oljebransjen kan være godt nytt for noen. Det er bedrifter som har produkter og tjenester som bidrar til å redusere utgifter når inntektene svikter. Teknologiselskapet Petrostreamz i Trondheim er blant dem.

– Vi har et produkt som passer godt i disse krisetider for olje-industrien, selv om også vi merker krisen ved at prosjekter blir utsatt, forteller daglig leder Jan Biti i Petrostreamz.

Den amerikanske professoren dr. Curtis Whitson er oppfinneren og gründeren til Petrostreamz (tidligere Pera). Relativt enkelt fortalt har Whitson utviklet et dataprogram som kan behandle en hel rekke funksjoner innen oljeproduksjonen, fra oljereservoarer til salg av olje og gass. På fagspråket kalles det Integrated Asset Modeling (IAM), oversatt til norsk noe sånt som integrerte modeller.

Det spesielle med dette programmet er at det kan koble sammen de ulike delene i et olje- og gassfelt, og som i dag behandles hver for seg. På den måten kan et helt oljefelt analyseres og optimaliseres i både utbyggings- og produksjonsfasen. Dataprogrammet holder også orden på de hundrevis av komponenter i en oljeproduksjon, fra reservoaret til salg.

Sterk vekst

Utviklingen av Petrostreamz viser at ting tar tid med å kommersialisere forskningsresultater. Det startet med selskapet Pera i 2005 som også Whitson sto bak. Fram til 2011 ble dataprogrammet Pipe-It utviklet, testet og prøvd ut før det kunne kommersialiseres.

I 2010 ble Jan Biti ansatt som daglig leder. Etter den tid har de fleste piler pekt oppover. For to år siden begynte de første store kontraktene å strømme inn. Ikke bare fra norske selskaper som Statoil, men også fra oljegiganter som brasilianske Petrobras,

Et lite mini-FN hos Petrostreamz i Granåsveien. F.v. Kathy Herje, USA, Wynda Astutik, Indonesia, Curtis Whitson, USA, Ketil Johannessen, Norge, Jan Biti, Norge, Hans Jørgen Grimstad, Norge, Oleksander Iakovliev, Ukraina, Tom Skarsvåg, Norge, Inge Hovd Gangås, Norge og Marine Shrestha, Fiji. Foto: Kjell A. Olsen

amerikanske ConocoPhillips og ikke minst verdens største oljeprodusent Saudi Aramco. Petrostreamz har alt etablert et kontor i verdens oljehovedstad, Houston i Texas, og er representert med kontakter i en rekke andre oljeland.

På kontoret i Granåsveien i Trondheim er det også i høyeste grad et internasjonalt miljø. Blant de 23 ansatte er hele elleve nasjoner og fire religioner representert. I tillegg har de kontakt med et 50-talls studenter som aktivt bruker programmet i sine studier, både ved NTNU og ved flere utenlandske universitet.

200-300 millioner i 2019

I år ventes omsetningen å ende på 35 millioner kroner, mot 24 millioner året før. Potensialet er imidlertid utrolig ifølge Jan Biti. Han antyder inntekter på 200-300 millioner kroner alt om fire år.

Investeringselskapene har øynet muligheter. Viking Venture i Trondheim er en av dem og investerte 14 millioner kroner i 2014. Det samme har konsulentselskapet CoFounder der Jan Biti er en av partnerne. CoFounder er eksperter på å gå inn i teknologibedrifter i en tidlig fase, og kan tilføre både penger og kompetanse.

Medisinen virker, nå gjenstår gjennombruddet

14 år har gått siden NTNU-professoren Berit Johansen oppdaget at hun muligens hadde en medisin mot psoriasis. Sist sommer testet Avexxin medisinen på pasienter, og den virket.

Veien har vært lang – fra grunnforskning på utvikling av molekylære forskningsverktøy til det som kan bli et viktig medisinsk produkt der fortjenestemulighetene er enorme hvis alt går som de håper. Men det er et stykke igjen.

Testing og utprøving over flere år er en forutsetning for kommersialisering. Firmaet Avexxin i Trondheim er nå midt oppe i denne prosessen. Tidligere i sommer oppnådde de det som kalles Proof of Concept for behandling av psoriasispatienter. Det betyr at medisinen er testet på pasienter, med vellykket resultat.

I cellenes indre

Berit Johansen og hennes forskningsgruppe ved UNIGEN/ Institutt for biologi ved NTNU i Trondheim har forsket på hvordan celler kommuniserer med seg selv og med andre. Hos syke

personer sender et enzym i cellen signaler inn til genene i cellekjernen med beskjed om at spesielle gener, kalt inflammasjons-gener, skal skrus på fordi en kronisk sykdom er på vei.

– Vår oppgave ble å finne ut om det var mulig på å få stoppet denne kommunikasjonen. Det mener vi at vi har klart, forteller Berit Johansen.

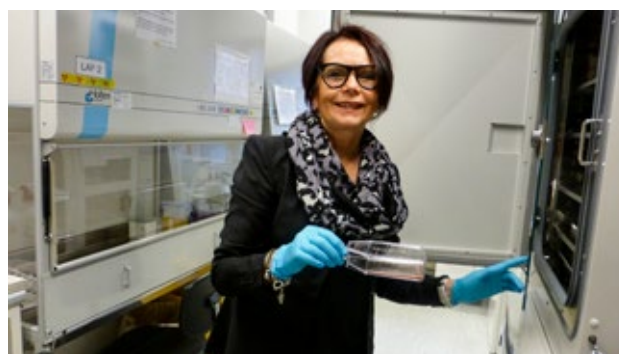
Selskapet Avexxin ble etablert i 2005 av forskergruppen i Trondheim samt forskere ved Institutt for kjemi ved Universitetet i Oslo. Etter hvert har flere kommet til, og samarbeid er innledet med universiteter i Bern, Athen og University of California i San Diego samt NTNU. Det danske bioentreprenørfirmaet Ventac Partners Inc. som ledes av Mikael Ørum, har vært med fra starten. Ørum er også administrerende direktør og styreleder i Avexxin. Den kliniske testingen på psoriasispatienter har foregått ved Bispebjerg Hospital i København.

Investert 100 millioner

Så langt er det blitt investert 100 millioner kroner, og Avexxin vil trenge mange millioner til for å finansiere de neste testene som skal gjennomføres de nærmeste årene. Selskapet har hatt god hjelp av både lokale og nasjonale investorer, private som statlige. Først fra Norges Forskningsråd. Etter hvert fra såkornfond som Sarsia Seed i Bergen og Leiv Eiriksson Nyskaping i Trondheim. Innovasjon Norge og skattefunn-ordningen har også bidratt. Men det har også private investorer i stor grad gjort med SpareBank 1 SMN som tilrettelegger.

Det er opprettet kontakt med flere av de store, internasjonale medisinkonsernene. Det er helt nødvendig å ha en av disse gigantene med på laget. Enten vil det skje ved oppkjøp, eller ved at noen av de store kjøper lisenser og Avexxin mottar for-tjenesten i form av royalties.

– Mye er på gang, og mye arbeid gjenstår. Når vi helt i mål, kan dette bli et kjempeprodukt, konkluderer professor Johansen fra Byåsen.

NTNU-professor Berit Johansen. Foto: Arne Sellæg

Foto: Ståle Wættø, Sunnmørsposten

Tøffe tider som vil vare en stund

**Mørke skyer preger offshorerederiene og maritim industri.
Men vi tror på oppgang på lengre sikt.**

Offshore i SpareBank 1 SMNs geografiske område omfatter 18 rederier med virksomhet primært innenfor offshore service fartøy (OSV). Samlet omsatte rederiene for 17 milliarder kroner i 2014 med en EBITDA-margin på 43 prosent.

Aktivitetsnivået var fortsatt høyt i 2014, men det dårlige markedet gjenspeiler seg i dårligere resultat fremover. Rederiene sto i 2014 for om lag halvparten av den samlede verdiskapingen innenfor den maritime klyngen på Sunnmøre.

Fortsatt press på rater

Produksjonsøkning i Midtøsten kombinert med lavere vekst i oljeforbruk i fremvoksende økonomier gjør at det tar lengre tid enn opprinnelig forventet før oljemarkedet kommer i balanse. Oljeselskapene vil vente med å øke investeringene tilbake på gammelt nivå. Dette vil medføre ytterligere kostnadskutt fra oljeselskapene og som vil redusere etterspørselen etter olje-service fartøy.

For rederiene vil dette føre til fortsatt press på rater og lav utnyttelse, spesielt innen supply der markedet tynges av for stort tilbud av tonnasje som følge av stor nybyggingsaktivitet.

Olje vil fortsatt være en viktig energikilde i mange tiår fremover og på lengre sikt vil oljeselskapene måtte investere i ny kapasitet etter hvert som kjente reserver tømmes.

Får ringvirkninger

Rederiene i vår region har fokus på mer kompliserte og dyre fartøy. Nøkkelen fremover vil være økt internasjonalisering og fokus på kompliserte operasjoner der inngangsbarrieren er høyere.

Rederiene vil i de nærmeste årene fokusere på drift og konsolidering og være mer tilbakeholdne med kontraheringer av nye fartøy. Dette kan etter hvert bli en utfordring for verft- og leverandørindustrien som i stor grad har kunder fra lokale rederi.

Maritim industri omsatte for 57 milliarder

SpareBank1 SMNs geografiske område ligger midt i den globale maritime klynge på Nordvestlandet. I tillegg til 14 skipsverft, omfatter klyngen 129 bedrifter innenfor leverandørindustrien av utstyr og tjenester. Samlet sto disse bedriftene for en omsetning på 56,9 milliarder kroner og en verdiskaping på 9,7 milliarder.

Lavere marginer for leverandørene

Leverandører av utstyr og tjenester innenfor maritim industri omsatte for 28,7 milliarder kroner i 2014, som er en nedgang på tre milliarder fra året før.

RollsRoyce Marine står for cirka 30 prosent av samlet omsetning. I tillegg 128 aktører innenfor segmentene design, engineering, subsea, elektro, skips- og dekkutstyr, innredning, maskin, propeller, rør, elektro samt prosessutstyr og annet utstyr til fiskeri- og oppdrettsnæringen.

Bransjen totalt har fått en kraftig reduksjon i driftsmarginene siste fem årene, fra 10 prosent i 2010 til 5 prosent i 2014. Holdes RollsRoyce utenfor er marginene noe høyere, men med samme negative trend.

Tøffere også for skipsverftene

Omsetningen for verftene som er lokalisert i vårt geografiske område omsatte i 2014 for 25,3 millioner kroner og utgjør 90 prosent av markedet regionalt.

Samlet driftsmargin for alle verft viser en sterk nedgang – fra sju prosent i 2013 til fire prosent i 2014.

Samlet verdiskaping (lønnskostnader + EBITDA) er redusert med 1,2 milliarder kroner til 4,8 milliarder kroner i 2014.

Svake utsikter

Trenden med svekket lønnsomhet forventes å fortsette i 2015 og 2016, hvor omsetningen vil bli kraftig redusert i 2015 og 2016. Det innebærer økt oppmerksomhet om kostnader og produksjonskapasitet.

Vi ser for oss sterkere konkurranse mellom aktørene hvor konkurransebildet er i sterk endring. Svak norsk krone har medført at norske verft og leverandører av utstyr og tjenester har styrket sin konkurransevne i forhold til utenlandske aktører.

TEKST: OLA ØVRELID

TEKST: HENNING MOSTUE

Foto: Ståle Watvø, Sunnmørsposten

Sunnmørssisu kommer godt med

En ulykke kommer sjelden alene, heter det gjerne. Det har det driftige offshorerederiet Rem Offshore i Fosnavåg fått merke. Skal det en kule til en trønder, trengs det flere enn én kule for å slå ut en sunnmøring.

Offshorenæringen er i større trøbbel enn noen gang. Det kan vi lese om hver dag i avisene. Daglig leder og majoritetseier Åge Remøy kan ikke huske at økonomien har endret seg så raskt og dramatisk som det siste året, og Remøy har holdt på en stund.

Det er slett ikke bare oljeprisfallet som skaper problemer. Rem Offshore har også fått merke storpolitikken og krigen i Ukraina direkte på kroppen. Selskapet hadde to fartøy til gode kontrakter på russisk sokkel i Karahavet som ligger nord for Sibir. Men da Nato, EU og andre vestlige land ville straffe president Putin og russerne for Ukraina-krigen og okkupasjonen av Krim med å innføre boikott og straffetiltak, slo Putin tilbake og kastet ut vestlige selskaper på oppdrag i Russland. Rem Offshores to fartøy var blant de som ble rammet, og nå ligger de i opplag. 33 ansatte er permittert.

– Dette var veldig synd fordi dette var veldig viktige kontrakter for oss, men dette er lite vi kan gjøre noe med, kommenterer Åge Remøy.

Flere ulykker

En slags storpolitikk er også andre ulykker som har rammet de i oljebransjen som har virksomhet verden rundt. Åge Remøy nevner bråket omkring oljeselskapet Petrobras i Brasil, oljeprisfallet, og det sterke presset i næringen for å få kuttet kostnader, som igjen er en følge av det dramatiske fallet i oljeprisen.

Remøy og finansdirektør Arild Myrvoll er likevel optimister. I hvert fall på litt sikt.

– Vi kommer nok gjennom 2015 på brukbart vis, og vi skal klare oss også i 2016 selv om det kan bli et tøft år. Men at markedet på sikt kommer tilbake, føler vi oss rimelig sikre på, sier de samstemt.

Bankene har lagt ned forbud mot å betale utbytte i 2015. Rederiet har også vært i forhandlinger med bankene om mulige betalingsutsettelse til det verste er over. Hele tiden er det nå stor oppmerksomhet om kostnadene. Neste år stanser to av kontraktene. De har også utsatt en bestilt nybygging for levering fra 2016 til 2017.

– Vi har tro på at de kontraktene som går ut blir fornyet, men nivået blir nok et helt annet enn det vi har vært vant til, sier Åge Remøy.

Stor flåte

Rem Offshore har 19 skip i drift, nær sagt over hele verden der det letes og produseres olje og gass til havs. Fartøyene er spesialbygde for mange forskjellige aktiviteter. Flere av dem brukes til ulike typer undervannsoperasjoner.

Det hele startet i 1978 med Åge Remøy. Han kommer fra en fiskerifamilie som svært mange andre fra denne delen av kysten. Faren var fiskeskipper, men eide ingen båter selv. I flere år drev Åge Remøy selv med fiske. Utover på 80-tallet ble han involvert i oljeaffærene gjennom deltakelse i de berømte kommanditt-selskapene.

I Fosnavåg hadde Per Sævik og hans selskap Havila gjort stor suksess med sine supplybåter. Åge Remøy så også muligheter i dette markedet, og i 1997 ble det første fartøyet levert. Det var et seismikkfartøy på oppdrag fra det den gang store norske seismikkselskapet Geco.

Siden har det bare ballet på seg. Ikke mindre enn 12 milliarder kroner er investert. Remøy har ikke gitt fiskeriene helt på båten. Fortsatt eier rederiet en tråler som fisker etter torsk og reker.

– Gudskjelov at vi fortsatt har den båten med dagens oljekrise, sier Åge Remøy som aldri har forstått den ofte påståtte og hardnakkete konflikten mellom olje og fisk. Han har bein i begge leirer, og vet hva det handler om.

Bedre tider i fiskeri vil bli enda bedre

Møre og Romsdal og Trøndelag sto i 2014 for omtrent halvparten av norsk fiskeeksport. Utsiktene er dessuten gode – både for fartøy og industri.

SpareBank1 SMN sitt geografiske område ligger midt i en sterk næringsklynge med fokus på havfiske, fiskeindustri samt salg og eksport av fiskeprodukter. Næringen lokalt utgjør 141 aktører innenfor havfiske og 133 aktører innenfor fiskeindustri/-eksport. Samlet sto disse bedriftene for en omsetning på 49,2 milliarder kroner og en verdiskaping på 8,6 milliarder i 2014.

Prisvekst ga oppgang for fiskefartøy

Fiskefartøy i SMNs geografiske område omfatter ringnot, hvitfisktrål, havgående linefartøy samt kystfartøy.

Disse omsatte for 7,3 milliarder kroner i 2014, en oppgang fra 6,2 milliarder i 2013. Oppgangen skyldes hovedsakelig en kraftig prisøkning på torsk, hyse og sei (hvitfisk).

Driftsmarginene økte fra 26 prosent i snitt i 2013 til 30 prosent i 2014, hvor spesielt aktører innenfor hvitfisk fikk en kraftig lønnsomhetsbedring. Verdiskapingen (lønnskostnader + EBITDA) har økt til 4,3 milliarder kroner i 2014.

Forbedret lønnsomhet i fiskeindustrien

Fiskeindustrien og –eksportører i vårt geografiske område omfatter pelagisk, hvitfisk, klippfisk/saltfisk, biomarin, mel og olje, videreforedling og salg av oppdrettsfisk samt annen produksjon av fiskeprodukter.

Omsetningen i 2014 viser en økning, fra 37 til 41 milliarder kroner i 2014. Segment som viser sterkest vekst, er videreforedling og salg/distribusjon av oppdrettsfisk.

Industriens driftsmarginer økte fra 3,3 til 4,0 prosent i 2014. Alle segment innenfor industrien viser en forbedret lønnsomhet.

Det er spesielt gledelig at både pelagisk industri og klippfisk-industrien har sterkt forbedret sine driftsmarginer, etter flere år med lav lønnsomhet. Verdiskapingen (lønnskostnader + EBITDA) har økt til 4,3 milliarder kroner i 2014.

Gode utsikter

Ressursene for sentrale fiskeslag er i god forfatning, og vi forventer stabil utvikling. Dette medfører at råstofftilgangen til industrien, og derved kapasitetsutnyttelsen, forventes å være god.

Prisene, spesielt for hvitfisk, har vært historisk lave. Samtidig er det en sterk global etterspørsel etter fiskeprodukter, og vi forventer at den sterke prisutviklingen i 2014 vil fortsette fremover. Prisen på fiskekvoter er rekordhøye. Samtidig forventes det at pågående strukturendring i fiskeflåten, med færre og mer effektive fartøy fortsetter. Sammen med et lavt rentenivå medvirker dette til at kvoteprisene trolig holder seg høye fremover.

Prisøkningen skyldes delvis en svak norsk krone. Dersom kronen styrker seg, er det en risiko for en kortsiktig nedgang i produktprisene.

TEKST: OLA ØVRELID

Her gjelder det å kjenne lusa – ikke på gangen – men som delikatesse for rognkjeks. Fisker som store deler av oppdrettsnæringen håper kan bidra til å løse et av næringens største utfordringer. Namdal Rensefisk i Flatanger setter ved årsskiftet i gang produksjon av rognkjeks.

Bjørøya Fiskeoppdrett, største medeier i Namdal Rensefisk, har lenge vært en av pionerene i oppdrettsnæringen. Det var ikke uten grunn at selskapet ble tildelt Verdiskapingsprisen for Nord-Trøndelag i 2015. Bedriften har som mål å produsere en mest mulig lusefri laks.

Sammen med tre andre partnere investerer de nå 65 millioner kroner gjennom selskapet Namdal Rensefisk. Første byggetrinn i et stort anlegg for produksjon av rognkjeks er under bygging like utenfor Lauvsnes i Flatanger i Nord-Trøndelag. Når anlegget står ferdig ved årsskiftet, skal det produseres 1,5 millioner rognkjeks i året i det første byggetrinnet. I byggetrinn to som alt er under planlegging, vil dette produksjonsvolumet kunne dobles.

Foto: Løif Arne Holme

EN FISK
ETTER LUS

Daglig leder Per Anton Løfsnes.

Miljøutfordringen i havbruk lar seg løse

Laksenæringen står overfor store miljøutfordringer. Ved å utnytte sine naturgitte fortrinn vil næringen klare å takle dem.

Miljøutfordringene er særlig knyttet til lakselus, PD-sykdom og gjelleamøben AGD. Det er tid- og ressurskrevende å løse utfordringene. En særlig utfordring kommer av at lakselus har utviklet resistens mot de mest brukte behandlingsmidlene. Utfordringene har gitt kostnadsvekst gjennom økt antall lusebehandling og omfattende beredskapstiltak.

De norske oppdretterne bør utnytte sine naturgitte fortrinn bedre. Det innebærer å produsere stor settefisk på land for utsett i storskala oppdrett i klart og rent sjøvann med god vannutskifting på de beste lokalitetene. Nå handler det om å bli enda bedre på det feltet vi er best på.

Heftig debatt

Fiskeriministeren la frem stortingsmeldingen Forutsigbar og miljømessig bærekraftig vekst i norsk lakse- og ørretproduksjon i mars i år. Meldingen har utløst heftig debatt. Den legger opp til vekst i lakseproduksjon basert på handlingsregler etter miljøindikatorer, der forekomst av lakselus er eneste indikator.

Offentlig debatt er også preget av at Vitenskapelig Råd for Villaksforvaltning har lagt frem en årsrapport der gytebestandsmål for villaks er vurdert i 180 vassdrag. Rapporten sier blant annet at det er fare for at smittepress fra lakselus kan redusere det høstbare overskuddet i Romsdalsfjorden og at villaksen i Namsen kan bli rammet. Debatten er preget av at forskere i Vitenskapelig Råd er uenige med forskere i Havforskningsinstituttet.

Mange tiltak

Det arbeides aktivt med planer og tiltak for å oppnå kontroll med lakselus:

- Det investeres i landbasert oppdrett for produksjon av stor settefisk (200–1000 gram).

- Det er gjort forsøk på produksjon av laks i lukkede merder i sjø, uten at man har funnet en god løsning som er egnet for videre satsing.
- Mange satser på oppdrett av rensefisk som berggytt og rognkjeks. Særlig har rognkjeks vist seg som en god og effektiv rensefisk med stor appetitt på lakselus.
- Det gjøres en rekke forsøk på mekanisk avlusing av laks, bl.a. ved spyling eller børsting der lus samles opp og destrueres.
- For å unngå lusesmitte fra lakselakterier holdes laks i lukkede ventemerder eller holdes i brønnbåt for direkte lossing til slakteriet.
- Det er bygget landbasert produksjonsanlegg for laks basert på resirkuleringsteknologi (RAS) i Danmark. Uten investeringsubsidier er det vanskelig å regne hjem lønnsomheten i anlegg basert på nåværende RAS-teknologi.

Høye laksepriser i vente

Laksemarkedene er sterke med god vekst i etterspørselen. Produsentene klarer ikke å tilfredsstille markedsvæksten og lakseprisen har ligget på et høyt nivå siden 2013. Så lenge det ikke gis flere konsesjoner for økning av produksjonsvolumet, kan vi se frem til høye laksepriser de nærmeste årene. Lakseprodusentene kan vente seg flere år med god inntjening og høy fortjeneste, til tross for kostnadsvekst.

En utfordrende miljøstatus kombinert med god inntjening gir stor investeringsvilje. Investeringsnivået i lakse- og service-næringen er høyt. Det investeres særlig i produksjon av settefisk, brønn- og servicebåter. Det er også høy aktivitet innen investering i produksjon av rensefisk, der særlig rognkjeks er aktuell.

TEKST: EINAR STEPHANSEN

Sju millioner rognkjeks

Daglig leder og medeier, Per Anton Løfsnes ser ikke bort fra at det med tiden kan produseres så mye som sju millioner rognkjeks i året dersom produksjonen blir vellykket, og rognkjeks viser seg så glupsk på lakselus som mange tror. I utgangspunktet planlegger eierne av Namdal Rensefisk produksjon kun til eget bruk. De er langt fra de første som setter sin lit til rognkjeks som lakselusas fremste fiende. 15 produksjonsanlegg er alt i drift langs kysten, blant annet hos Salmar på Frøya.

Namdal Rensefisk og Bjørøya Fiskeoppdrett nøyer seg ikke bare med å produsere rognkjeks. De vil også dokumentere at rognkjeks er et effektivt lusemiddel. Samtidig er det viktig å kartlegge om en ny biologisk faktor bringer med seg nye og ukjente problemer inn i laksemærene. All ny bruk av biologisk material kan lett medføre uforutsette problemer hvis man ikke er aktsom nok.

Samarbeid med universiteter

I fjor søkte de og fikk en forskningstillatelse for produksjon av inntil 1100 tonn MTB (maksimalt tillatt biomasse) fram til 2020. Sammen med blant andre Universitetet i Nordland i Bodø og NTNU skal de finne ut hvordan bruk av rognkjeks i stor skala virker på bekjempelsen av luseplagen, både på laksen og på omgivelsene for øvrig.

Per Anton Løfsnes er ikke i tvil om at rognkjeks fremstår som det mest effektive lusemiddelet for oppdrettsanlegg fra Trøndelag og nordover. Det skyldes at rognkjeks tåler kaldt vann bedre enn leppefisk som berggytt og bergnebb. Sistnevnte er fiskearter som mer eller mindre går i dvale når vannet blir for kaldt. Leppefisk er den fiskearten som så langt har vært mest brukt som rensefisk.

– Vi tror likevel ikke at rognkjeks alene er nok for å bekjempe luseplagen. Vi mener at rognkjeks må kombineres med sone-drift, forteller Per Anton Løfsnes.

Anbefaler vekselbruk

Og med sone-drift mener han at oppdrettsanleggene fra tid til annen må flyttes til et annet sted, mens det stedet der mærene har stått en tid, må legges brakk for en periode. Omtrent slik man har drevet jordbruk som vekselbruk i nærmest uminnelige tider.

Produksjon av rognkjeks er per i dag god butikk ifølge Løfsnes. Det koster sju kroner å produsere ett stykk rognkjeks, mens prisen i markedet er nesten det tredobbelte. Dette tror Løfsnes vil endre seg i takt med at flere tilbydere kommer til.

TEKST: ARNE SELLÆG

Nytt regime, nye muligheter

Hovedmålsettingen for dagens landbrukspolitikk er en effektiv matproduksjon. Det gir både muligheter og begrensinger.

Ny politikk gir økt fokus på volumproduksjon. Det stimuleres til større enheter, blant annet ved doubling av konsesjonsgrensen for kylling og økt kvotetak i melkeproduksjonen, men arealtilgang og arrondering er begrensende faktorer. Færre og større produsenter fører fort til høye transportkostnader, som igjen er økonomisk utfordrende.

Overproduksjon preger fjørfe

Svikt i kyllingsalget og overproduksjon av egg preger fjørfe-næringen. Markedsprognosen for 2016 (Totalmarkedet for Kjøtt og Egg) viser et overskudd på 2000 tonn egg. Det er overkapasitet i næringa, både for egg og kylling. I Trøndelag og på Nordvestlandet registrerer banken at det i 2015 ikke har vært låneetterspørsel til fjørfebygg. Det ser heller ikke ut til å være rom for flere produsenter i nærmeste fremtid.

Svinenæringa har i 2015 vært preget av nye funn av LA-MRSA. Utslaktingen av gris har gitt bedre balanse i markedet, og prognosen for 2016 viser tilnærmet balanse. Prisene er per i dag gode. Bankene har opplevd noe etterspørsel av finansiering av nye bygg.

Underskudd på storfekjøtt

Det har i 2015 vært en del aktivitet i forbindelse med nybygg og utbygging for storfekjøttproduksjon. Prisene på storfekjøtt har økt, men det er krevende å få til god økonomi ved nybygging grunnet høy byggekostnad. Tilgang på beiter og grovførkostnad er også avgjørende. Markedsprognosen viser et underskudd på storfekjøtt på 13.000 tonn for 2016.

I Trøndelag og Nordvestlandet er det god interesse for å investere i melkeproduksjon. Det investeres stort sett for et produksjonsvolum på mellom 300 til 500 tonn. I Nord-Trøndelag er det mangel på kvoter, og der er kvoteprisen høy. Kvoteprisen ligger per oktober på 10-11 kroner per liter, en økning fra 6 kroner i starten på 2015. I Sør-Trøndelag er det flere kvoter tilgjengelig, og til en lavere pris.

Investeringsbehov på fem milliarder

Hvis selvforsyningsgraden av norsk mat på ca 50 prosent skal opprettholdes i forhold til befolkningsveksten, må matproduksjonen økes med minst én prosent årlig. I Trøndelag er ambisjonen økning på 1,5 prosent. Trøndelag Forskning og Utvikling har estimert investeringsbehovet i det nordtrønderske jordbruket til cirka fem milliarder kroner neste ti år, en doubling sammenlignet med nivået på dagens investeringer. Kombinert med ambisjonen om nevnte produksjonsøkning, gir dette forventning om stor låneetterspørsel.

Norsk landbruk og norsk mat får stadig høyere status hos forbrukerne, og vi har aldri vært så matopptatte som nå. Økende interesse for lokalprodusert og kortreist mat, kvalitet og sunnhet, og mer forbruk av frukt og grønt gir muligheter for flere produsenter.

Nye muligheter

Det er et betydelig potensial innen Inn på Tunet-virksomhet. Etterspørselen her, både fra offentlig og privat sektor, kommer til å øke fremover. Det er økende betalingsvilje for disse tjenestene.

Alternative salgskanaler kan gi nye muligheter. Et eksempel er abonnement på matkasser. Andelslandbruk er også på full fart fremover i Norge. Her er det muligheter for flere produsenter, spesielt i bynære strøk.

Oppsummert er det mange muligheter i dagens landbruk. Det er behov både for volumproduksjon og utvikling av andre næringer. Samtidig øker importpress og grensehandel, og preferanse for norsk mat må bygges. Det er ikke bare store gårdsbruk som har muligheter. Mindre/mellomstore bruk kan bli vel så interessante. Her er det muligheter for å bygge flere bein å stå på som gir økonomisk robusthet. Det er også viktig å huske at norsk mat er verdens rene og tryggeste mat, noe som bør gi norsk landbruk et konkurransefortrinn. Kanskje også utover de norske landegrensene.

Gårdbruker Morten Engan.

Fra ingenting til stordrift

Fra nær sagt ingenting sitter det driftige samboerparet Morten Engan og Therese Haugan i Stjørdal med en av de mest veldrevne gårdsbrukene i Trøndelag.

Det sto ikke skrevet i stjernene at Morten, født og oppvokst på småbruket Myrplassen litt lenger vest i bygda Lånke, og byveikja og førskolelærer Therese fra Stjørdalshalsen skulle bli storbønder. Myrplassen var et småbruk i ordets egentlige forstand med 25 mål innmark og 75 mål utmark. Morten Engan hadde likevel tidlig bestemt seg for å satse på landbruk og sikret seg utdanning med det som mål.

Allerede som 22-åring meldte sjansen seg. Kåre M. Lian som eide gården Julseth Østre, ville ikke drive lenger på egen hånd, og det var det heller ingen andre i familien som ønsket. I 1996 ble gården med røtter tilbake til vikingetiden forpaktet bort til Morten Engan. Han hadde først tenkt å kjøpe, men han syntes han var vel ung. Fem år senere ble han også eier, 27 år gammel, og gården ble kjøpt for to millioner kroner.

Startet med kjøtt

Da Engan tok over, var det kun kornproduksjon på gården. Buskap hadde det ikke vært der på ti år, og følgelig heller ingen melkekvote. Engan startet med 50 okser og kyr av rasen charolais. Etter hvert har denne buskapen vokst til 75 ammekyr og 345 kyr og okser som føres opp til slakt.

All kjøttproduksjon selges til Slakthuset Eidsmo Dullum på Kvål. Etter at taket på produksjonstilskuddet ble fjernet av regjeringen i fjor, har lønnsomheten økt betraktelig.

Med en så stor produksjon var det selvsagt for lite med den gamle driftsbygningen. I 2007 ble en ny driftsbygning på 2400 kvm bygd. Den kostet seks millioner kroner, men uten storstilt hjelp fra familien tror han bygget hadde blitt dobbelt så dyrt. I dag bruker han både den nye og den gamle driftsbygningen.

Egen eggautomat

Egg er den siste, store satsingen på Julseth Østre. Den er det samboer Therese Haugan som tar seg av. Også her går paret nye veier. I 2011 sto en ny driftsbygning med plass til 7500 vernehøns ferdig. Produksjonen har i dag kommet opp i nær 130 tonn egg i året, eller produksjon av godt og vel to millioner egg hvert år. Eggene selges gjennom Den stolte hane.

Men kreativiteten stoppet ikke der. Samboerparet merket at det stadig vekk kom folk innom for å kjøpe egg fra dem. Engan hadde hørt om en annen bonde i Lånke som solgte poteter direkte til kunder via en automat. Gikk det med poteter, så måtte det vel også gå med egg, tenke Julseth-paret. Dermed satte de i gang og fikk utviklet en egen eggautomat som ble satt i drift i romjula i fjor. Nå kan folk hente egg rett ut av vegg på gården og betale med bankkort. Og det gjør mange.

Det er ikke bare kjøtt, egg, korn og gras som disse to driftige på Julseth Østre driver med. Maskinparken er ikke å spøke med; fire traktorer, én hjullaster og én gravemaskin. I roligere tider av året – hvis det skulle være noe av dem – driver Morten med massetransport, snøbrøyting og entreprenørvirksomhet innen landbruket.

På hjemmesiden julsetostre.no kan man lese alt om gårdens historie og dagens drift.

– Jeg ser bare positivt på fremtiden for jordbruket etter at det igjen er lønnsomt å gjøre en skikkelig innsats, er Morten Engans kommentar til dagens jordbruksdebatt.

Kim Erik Hansen (t.v.) og Rolf Olsen i arbeid for Teknobygg Anlegg.

Kraftig økning i kontorledigheten

I løpet av det siste året har ledige kontorlokaler økt markant. Det gjelder særlig Trondheim, men også andre byer i regionen.

I Trondheim har ledigheten økt fra 5,8 prosent i juli 2014 til 8,9 prosent i juli 2015. Ledigheten har økt mest i randsonene Leangen, Ranheim, Sluppen og Rosten, mens sentrumssonen beveger seg tilnærmet sidelengs. I 2014 ble det registrert et mindre behov for kontorareal i Trondheim på 2000 kvm.

Trondheim er kun moderat rammet av oljekrisen, men holdningen er likevel blitt avventende blant flere store kontorleietakere innenfor ulike bransjer. Leieprisene flater ut og tenderer til nedgang i randsonene, drevet frem av fremleiearealer og generelt høy ledighet.

Tilbudsnivået mot kontorleietakere som utløser nybygg beveger seg nedover, noe som forklares med både lavere avkastningskrav på næringsseiendom og sterk konkurranse.

Tendensen med økt ledighet innenfor kontor er tilsvarende for byene Ålesund, Molde og Kristiansund.

Lavere ordreserver i anlegg

Per utgangen av andre kvartal i år var det høye ordreserver innenfor både bygg og anlegg i Trøndelag og Nordvestlandet. Ordreserven innen anlegg er noe lavere enn på samme tidspunkt i fjor, men fortsatt på et høyt nivå. Innen bygg er ordreserven fire prosent høyere.

Ved utgangen av kvartalet var ordrebeholdningen av byggeprosjekter til bedrifter i regionen fire prosent høyere enn ved utgangen av samme kvartal i fjor. Innen bygg har utfordringen for bransjen vært at prosjekter på nybolig ikke er igangsatt på grunn av svakt salg, men nyboligsalget har tatt seg opp det siste året. Det forventes at ordreservene i byggsektoren vil reduseres en del fremover, spesielt som følge av mindre nybygging av næringsbygg.

Anleggsreserven for bedriftene i regionen gikk også ned gjennom 2014, for så å flate litt ut i første halvår. Per utgangen av andre kvartal 2015 var bedriftenes anleggsreserver i regionen nær 12 prosent lavere enn på samme tid i fjor.

20 prosent med underskudd

Til tross for høye ordreserver har mange av bygge- og anleggsbedriftene i regionen utfordringer. En foreløpig analyse av regnskap for 2014 viser at over 20 prosent av bedriftene hadde negativt driftsresultat i 2014. Andelen er størst blant de minste bedriftene. Statistikken er hentet fra offentlige regnskaper, men det er ikke gjennomført analyser for å finne årsaker til dette.

I tillegg er det mange konkurser i næringen, hvor det de siste årene i Trøndelag og på Nordvestlandet har vært 120-130 konkurser per år.

God fart på bolig

Det er fortsatt god fart i boligbyggingen i de større byene i regionen. Redusert aktivitetsnivå innen deler av næringslivet har imidlertid bidratt til lavere etterspørsel og dermed noe dempet prisvekst på boliger.

Det er fortsatt god omsetning av både brukte og nye boliger, og med fornuftig prisutvikling. Lavere oljepriser og redusert aktivitetsnivå innen olje- og gassektoren, ser ut til å bli kompensert med lavt rentenivå og kjøpernes tro på at arbeidsledigheten ikke vil ramme vår region så hardt som først antatt. I de fleste geografiske områder er det stadig stor avstand i kvadratmeterpris mellom nye og brukte boliger.

Prognoser for bygging av nye boliger i Trondheim tilsier et behov for årlig utbygging av 1100-1400 boliger. I kommunen er det regulert tilstrekkelig med tomteareal for boligformål til at det antas å være balanse i boligmarkedet.

TEKST: INGE RØSTUM

TEKST: ARNT SVENSSON

En fugl Fønix

Fuglen Fønix steg som kjent opp av asken og ble en levende fugl igjen. Om ikke Teknobygg Anlegg (TA) har ligget i asken, var et par søsterbedrifter der, og TA fikk smake problemene. Nå er fuglen flyvedyktig i aller høyeste grad.

Når administrerende direktør Per-Inge Henriksen i høst melder overgang til pensjonistenes rekke, kan han sammen med eierne, Karl-Johan Kopreitan og Per Eivind Skeid, vise fram et selskap med god økonomi og pen vekst. Kriseperioden er definitivt over.

Starten var dramatisk. Først gikk entreprenørfirmaet Grunnarbeid konkurs vinteren 2012. Maja-konsernet med Teknobygg-selskapene kjøpte restene av selskapet av konkursboet. Men så gikk Teknobygg Entreprenør konkurs samme høst, og Teknobygg Anlegg var en stund i fare. Det hele endte med at Jan Erik Steen og nå avdøde Ola Sirnes, to av gründerne i Maja-konsernet, kjøpte det hele. De solgte seg ut året etter i 2014 til dagens eiere.

Da Kopreitan og Skeid overtok, var problemene ryddet av veien og økonomien på plass. 150 ansatte var fra før overtatt da Grunnarbeid måtte melde oppbud. 101 av dem jobber ute i felten, mens funksjonærstaben består av 49 personer, og oppdragsmengden er for tiden god.

Skepsis gikk fort over

– Vi hadde egentlig ingen store problemer med driften etter turbulensen i Teknobygg/Maja-systemet som for øvrig bare berørte oss indirekte. Noen leverandører var riktignok litt skeptiske til å begynne med, men det gikk fort over, forteller Henriksen som etterfølges av Gabriel J. Bjørseth i løpet av høsten.

Teknobygg Anlegg er delt i to omtrent like store deler; anlegg og bygg. Markedet så langt har vært Trøndelag og Nordland. Omsetningen i fjor var så høy som 400 millioner kroner med et overskudd på rundt ti millioner. I år blir den om lag 50 millioner høyere, og resultatet er akseptabelt.

I dag har TA flere større prosjekter på gang, både innenfor nybygg og anlegg. Når det gjelder nybygg har de et større prosjekt, Liljedal i nærheten av Sirkus Shopping, og som de bygger for søsterfirmaet Trym Bolig. Her er kontraktsummen på nær 150 millioner kroner. På anleggssiden forteller Henriksen at de har spesielt mange oppdrag på Nordlandsbanen for Jernbanelaget. Det gjelder en rekke forskjellige vedlikeholds- og moderniseringstiltak.

Foto: Kjell A. Olsen

Administrerende direktør Per-Inge Henriksen.

Tegn til nedgang

Fremtiden er likevel ikke bare lys for bygge- og entreprenørbransjen i Trøndelag. Det er tegn til nedgang innen boligbygging og næringsbygg til tross for den forventede befolkningsøkningen i trondheimsområdet. På anleggssiden er det fra politisk hold signalisert flere store prosjekter både innen vei og jernbane de nærmeste årene, ny E6 både sør og nord for Trondheim, og elektrifisering og dobbeltspor med jernbanen mellom Trondheim og Værnes.

– Vi er nok redd for at flere av disse kontraktene vil være for store for oss. Det er en tendens nå til at det skal tildeles større enkeltkontrakter enn før, og som de store, landsdekkende entreprenørene har størst sjanse på å få, sier Henriksen.

Helst hovedentreprenør

Underentrepriser vil det helt sikkert bli, både på jernbane og vei, men det er ikke like attraktivt å være underentreprenør som hoved- eller totalentreprenør.

– Vi vil helst være hovedentreprenør. Det gir større aktivitet enn å sitte et trinn lenger nede på rangstigen. Men slik er nå en gang verden, og den må vi bare tilpasse oss til, påpeker Henriksen.

TEKST: ARNE SELLEGG

Stadig lave marginer

Omsetningen og salgsarealet øker i varehandelen, mens lønnsomheten er fortsatt svak.

Varehandelen med sine over 70.000 virksomheter og 370.000 ansatte er en viktig del av norsk økonomi og arbeidsliv. Norsk handel står for 9,1 prosent av BNP. Det er mange små bedrifter som dominerer i antall, men de store blir stadig større. De ti prosent største handelsbedriftene i Norge står for 72 prosent av omsetningen. Dette har vært økende hvert år.

Dagligvare og elektronikk utmerker seg med få, store kjeder. Innen møbler, jernvare og sport er det flere små butikker. Siden 2011 har det vært økning i antall handelsbedrifter i halvparten av landets fylker. Økningen er hovedsakelig på Østlandet og Rogaland. Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag, Møre og Romsdal har hatt en nedgang på henholdsvis 1,7 prosent, 0,3 prosent og 0,4 prosent.

Lavere vekst i kjøpesenter enn generelt

I årets syv første måneder økte omsetningen i detaljhandelen totalt med 4,0 prosent sammenlignet med året før. Kjøpesentrene økte med 6,5 prosent nasjonalt. I denne perioden har det vært betydelig økning i kjøpesenterareal.

Kjøpesentrene hadde en god juli måned med omsetningsvekst 10,7 prosent i forhold til samme måned i fjor. Dette kan skyldes det dårlige sommerværet. Dette slo tilbake i august med vekst på kun 0,4 prosent. Korrigert for arealendringer var omsetningen 3,3 prosent lavere enn i samme måned i fjor.

I Trøndelag var omsetningsendringen på kjøpesenter i perioden 4,5 prosent, men med betydelig arealøkning. Korrigert for dette har veksten samlet vært negativ med -0,1 prosent. I 2014 hadde flere kjøpesenter i Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag samt Møre og Romsdal omsetningsnedgang. Total endring i de tre fylkene var henholdsvis 4,8 prosent, 2,6 prosent og 4,1 prosent (ikke korrigert for arealendringer).

Midt-Norge skiller seg positivt ut

Fra 2013 til 2014 hadde Midt-Norge en omsetningsvekst som var tilsvarende resten av landet. Regionene som utmerket seg positivt, var Trondheim og omegn med en vekst på 10,2 prosent samt Sør-Trøndelag Kysten med 9 prosent. Svakest utvikling har Sør-Trøndelag Innlandet med -0,6 prosent.

Driftsmarginene i bransjen er svak. Midt-Norge skiller seg positivt ut fra landet for øvrig. Det var en økning i gjennomsnittlig driftsmargin i regionen fra 3,5 prosent i 2013 til 4,9 prosent i 2014. Trondheim og omegn hadde den høyeste driftsmarginen i 2014 med 7,7 prosent. Økning i driftsmarginen skiller seg fra landet for øvrig som hadde en nedgang fra 4,5 prosent i 2013 til 3,9 prosent i 2014.

Det er utkantsregionene som sliter mest hvor Sør-Trøndelag Kysten, Sør-Trøndelag Innlandet, Namdalen og Innherred hadde en driftsmargin mellom 1,9 prosent og 2,8 prosent.

Varehandel er den bransjen i Midt-Norge med flest konkurser per år. Fra sommeren 2014 har antallet konkurser vært omregnet til årsbasis på 140. Dette er noe ned fra året før som lå på 170 konkurser.

Netthandel og sport på topp

Vekstvinnerne i varehandel årets syv første måneder er netthandel med 16,2 prosent og sport med 10,2 prosent. Lavpris fortsetter den gode trenden fra tidligere med en vekst på 9,1 prosent. Svakest utvikling har gull-/sølvvarer med 0,8 prosent, kosmetikk -1,4 prosent og boligtekstil -1,8 prosent. Klær og sko har en endring på henholdsvis 5,4 prosent og 3,7 prosent.

Liten effekt av tollfri import

Grensen for tollfri import ble fra 1. januar 2015 hevet fra 200 til 350 kroner, inkludert frakt og forsikring. Det var den gang frykt for økt andel netthandel fra utlandet. Det har vist seg at dette ikke har skjedd. Vi skal da ta i betraktning at siden har den norske kronen svekket seg betydelig mot blant annet euro og dollar.

Fra 1. juli 2015 er grensen for forenklet fortolling økt fra 1000 til 3000 kroner. Dette betyr en enklere, raskere og billigere prosess. Gebyret for forenklet fortolling hos Posten er 140 kroner mot 288 kroner for vanlig fortolling. Dette gjør det enklere og billigere å handle fra utlandet.

TEKST: FRODE BRUSVEEN

Foto: Kjetil A. Olsen

Grunderne Jørgen Voje Sagmo og Jan Ove Kulsetås knuser myter i varehandelen.

Butikkene mot strømmen

Retro er et levende bevis på det mange bransjeeksperter mener er en umulighet: Å vokse og tjene penger på salg av dyre merkeklær på gateplan i Midtbyen i Trondheim. Og langt utenfor de store, internasjonale kleskjedene.

Retro har hatt en jevn og sterk vekst etter at de overtok den gamle Haltvik-butikken i Carl Johans gate for 17 år siden. Konseptet har vært klart og tydelig hele tiden: Mote- og merkeklær til damer og herrer i den øvre prisklassen basert på ansatte med mer enn solid kunnskap om både varer og kunder.

Hemmeligheten bak suksessen, spør vi?

Svaret vi får er så enkle at vi nesten kunne skrevet det på forhånd.

Dette er et par av svarene:

- Dyktige ansatte med solid varekunnskap
- Gode innkjøpsavtaler og merkebevissthet

Kjenner kundens klesskap

Det går allerede frasagn om hvor god kunnskap Retros ansatte har til kundenes klesvaner og garderober. Noen kjenner sine kunder så godt at de omtrent vet hva som henger i kundenes klesskap. Jørgen Voje Sagmo forteller at det forekommer at faste kunder ringer sin kundebehandler for å spørre om hva vedkommende skal ha på seg til en bestemt begivenhet.

- Vi mener det er viktig at våre ansatte kjenner kundene godt, og at de til en hver tid er oppdatert på det de skal selge. Derfor tar vi alltid med representanter for betjeningen på våre innkjøpsturer, sier han.

Ikke kjøpesenter

Det er av mange opplest og vedtatt at skal du selge klær i Trondheim, må du være på plass i en av byens kjøpesentre. Så ikke med Retro. Tvert imot har de som forretningsfilosofi å holde seg unna kjøpesentrene, og de har lite til overs for dem som snakker ned Midtbyen.

- Vi ønsker en urban image for våre butikker, og vi vet at våre kunder heller liker å gå rundt i sentrum å handle enn i et kjøpesenter. Det har vi erfart gjennom flere år nå, sier Jan Ove Kulsetås.

Retro vil derfor ikke bli å finne i noe kjøpesenter i den nærmeste fremtid.

Flere har bedre råd

Salg av dyre merkeklær skulle man heller ikke tro var noen god forretningsoppskrift. Også det postulatet har Retro motbevist.

- De siste årene har vi merket at stadig flere kunder har bedre råd, og legger økende vekt på kvalitet der pris betyr mindre. Selv om det har kommet flere butikker i Midtbyen i den senere tid i det øvre prissegmentet, klarer vi oss godt, sier Sagmo.

Han tror dagens økonomiske virkelighet vil føre til en noe lavere vekst enn de foregående år. Retro budsjetterer derfor ikke med noen særlig økning i omsetningen for året som kommer.

Ti prosent via nett

I dag nytter det ikke bare å ha et flott butikkutsalg. Nettet har blitt en tøff konkurrent til tradisjonell varehandel, og som tar stadig nye markedsandeler. Der henger selvsagt også Retro med og har et økende salg av klær på nett.

Innen midten av september hadde Retro en omsetningsøkning på 7,5 millioner kroner. Av dette sto netthandelen for fem millioner kroner. Totalt sett utgjør likevel ikke netthandelen i Retro-butikkene for mer enn om lag ti prosent, men andelen er økende.

Overraskende funn om netthandel

Folk i Trøndelag og på Nordvestlandet kommer til å handle mindre på nett enn de har gjort. Fallet vil bli størst innen brune- og hvitevarer.

Det viser SpareBank 1 SMNs netthandelsundersøkelse 2015, gjennomført av Norfakta. I alt 2000 personer over 15 år i Møre og Romsdal samt begge trøndelagsfylkene er blitt spurt om sine handlevaner.

Utviklingen så langt tyder på at handel via internett bare fortsetter å øke. Denne undersøkelsen antyder at veksten kommer til å flate ut. Antallet som sier de handler på nett, er faktisk lavere nå enn i en tilsvarende undersøkelse gjort for to år siden.

Ifølge Norfakta bør undersøkelsen tolkes ut fra at de generelle framtidspåventningene var på et markant høyere nivå den gang enn nå. Denne høsten er vi preget av oljeprisfall og mulig lavkonjunktur. Forventningene ligger historisk lavt og dette er i stor grad psykologisk styrt. Dette har nok påvirket svarene i årets netthandelsundersøkelse.

Klær, sko og sport vil vokse

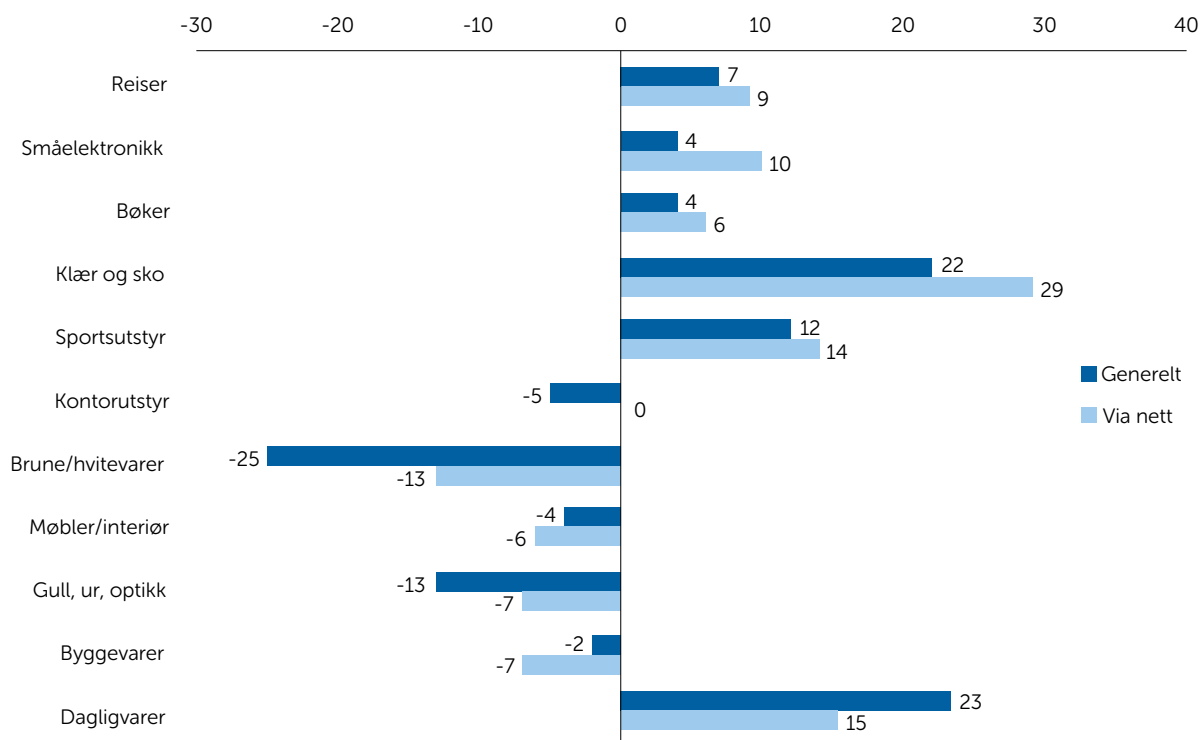
Uansett er det noen interessante trekk ved utviklingen fordelt på bransjer. Størst vekst vil vi få innen klær og sko og sportsutstyr. For disse to bransjene antydes en økning i handelen på mellom 10 og 20 prosent kommende år. Her vil andelen til netthandel øke. Dessuten aner vi en gryende interesse for å handle dagligvarer på nett.

Derimot tyder undersøkelsen på at det vil bli handlet betydelig mindre innen brune- og hvitevarer, både i butikk og på nett. Også sektoren gull, ur og optikk samt byggevarer viser fallende tendens.

Reiser er for øvrig den varegruppen som troner suverent når vi måler husholdningenes forbruk som handles via internett. Deretter følger bøker og småelektronikk. Det er ingen signifikante forskjeller geografisk mellom de tre fylkene i Trøndelag og på Nordvestlandet.

TEKST: HANS TRONSTAD

Illustrasjonen viser hva respondentene har svart på forventet forbruk per bransje – generelt og via nett. Verdi: Andel som svarer mer minus andel som svarer mindre.

Nå bremser det kraftig opp

Årets konjunkturbarometer tyder på at norsk økonomi er i ferd med å bremse kraftig opp. Lav oljepris og lavere aktivitet på norsk sokkel trekker resten av økonomien med seg.

Næringslivet begynner å merke konjunkturedgangen og at oljeprisfallet preger etterspørselen etter varer og tjenester. Forventningsindikatoren faller til sitt nest laveste nivå siden undersøkelsen ble startet i 2001 og til sitt laveste nivå etter finanskrisetåret 2008.

Undersøkelsen som ligger til grunn (les mer side 5), viser at et økende antall bedriftsledere tror på færre ansatte i løpet av neste år sammenlignet med fjorårets undersøkelse. Dette betyr at antall jobber som forsvinner vil øke, men vi kan ikke si noe om i hvilken takt eller hvor det vil stoppe. Om det blir 35.000, 50.000 eller 100.000 jobber som forsvinner vil bare fremtiden kunne vise.

I fjor skrev vi at fallet i oljepris sannsynligvis er langt mindre dramatisk for trøndelagsfylkene enn for andre regioner i Norge. I undersøkelsen ser vi at dette reflekteres gjennom at trøndelagsfylkene har relativt mindre tilbakegang i forventningsindikatoren enn andre regioner i Norge. Dette indikerer at bedriftslederne i Trøndelag ser lysere på fremtiden enn sine kolleger i andre regioner i Norge.

I Trøndelag har vi høy sysselsetting innen helse og omsorg, annen offentlig tjenesteyting, landbruk og utdanning. Dette er tradisjonelt sett yrker som i liten grad påvirkes av konjunkturedringer. Spesielt i Nord-Trøndelag er tilbakegangen i forventningsindikatoren liten, og dette vil jeg tro har sammenheng med at Kværner Verdalen gjennom sommeren og høsten har sikret seg høy aktivitet frem til 2018. I tillegg kommer effekten av at svak krone er med på å bidra til bedre kår for eksportrettet industri som fiskeri og havbruk.

I Møre og Romsdal går forventningsindikatoren nokså kraftig tilbake og vi har ikke sett lavere nivå siden finanskrisen i 2009. I skrivende stund ligger over 80 offshorefartøyer i opplag og utsiktene på kort og mellomlang sikt er svake, spesielt for forsynings- og ankerhåndteringskip. Det er grunn til å anta at aktivitetsnivået innenfor offshorefartøyer vil forbli lavt og at dette vil få betydning for aktivitet, omsetning og lønnsomhet hos lokale verft og hos lokal leverandøriindustri. På den positive siden har svekkelsen av norske kroner og økt vekst hos våre handelspartnere ført til en oppsving i tradisjonell industri. Dette er imidlertid ikke tilstrekkelig til å demme opp for nedgangen vi ser innenfor olje- og offshorerettede næringer.

Vegard Helland, konserndirektør Næringsliv i SpareBank 1 SMN

I det korte bildet vil sannsynligvis arbeidsledigheten i fylket øke, men det er grunn til å tro at det blir en vridning av arbeidskraft mot tradisjonell industri, inkludert fiskeindustri og økte offentlige investeringer slik at arbeidsledigheten fortsatt holder seg under landsgjennomsnittet.

Vi har i de siste årene vært gjennom en fantastisk periode med høy vekst og god lønnsomhet i næringslivet. Det ser ut som at vi tar en liten pause eller i verste fall at dette snur. Spørsmålet er hvilken effekt dette vil få for den totale etterspørselen etter varer og tjenester. Vi er spent på å se hvilken effekt økt arbeidsledighet og lavere lønnsomhet vil få for etterspørselen etter kontor- og næringsarealer og kanskje enda mer spennende; hvilken effekt økt arbeidsledighet vil ha for boligmarkedet.

Vi velger å være forsiktige optimister på regionens og nasjonens vegne og tror nettopp at det er i slike tider at det iverksettes tiltak som styrker næringslivet og som skaper fremtidig konkurransekraft.

SpareBank 1 SMN gir ut Konjunkturbarometeret for Trøndelag og Nordvestlandet. Vi ønsker å presentere ny kunnskap om landsdelen, og for andre gang er det blitt laget prognoser for økonomisk vekst i de tre fylkene. Kunnskapen er nødvendig for å utvikle næringslivet og lokalsamfunnene i regionen. SpareBank 1 SMN anser Konjunkturbarometeret som en viktig del av sitt samfunnsansvar som regionens ledende bank.